

ВИКТОР ЮГО РУИ БЛАС

Превод от френски: Димитър Симидов, 1956

chitanka.info

РУИ БЛАС^[0]

ДЕЙСТВАЩИ ЛИЦА^[1]

РУИ БЛАС
ДОН САЛУСТ ДЕ БАСАН
ДОН ЦЕЗАР ДЕ БАСАН
ДОН ГУРИТАН
ГРАФ ДЕ КАМПОРЕАЛ
МАРКИЗ ДЕ САНТА КРУС
МАРКИЗ ДЕЛ БАСТО
ГРАФ АЛБА
МАРКИЗ ДЕ ПРИЕГО
ДОН МАНУЕЛ АРИАС
МОНТАСГО
ДОН АНТОНИО УБИЛЯ
КОВАДЕНГА
ГУДИЕЛ
ЛАКЕЙ
АЛКАД
ВЕСТИТЕЛ
АЛГУАСИЛ
ДОНЯ МАРИЯ НОЙБУРГСКА, испанска кралица
ХЕРЦОГИНЯ АЛБУКЕРКСКА
КАСИЛДА
ДУЕНЯ
ПАЖ
Дами, сеньори, членове на съвета, алгуасили, стража.

Мадрид — 169...

[0] Преводът на „Руи Блас“, дело на покойния наш преводач от френски език Димитър Симидов, е взет от петтомното издание „Избрани произведения“ на Виктор Юго („Народна култура“, 1967 г.) и

се печата без промени. Транскрипциите на испанските лични и собствени имена и топоними, някои от които следват една остаряла вече традиция, са запазени в драмата, тъй като коригирането им би довело до нарушаване на метриката и съответно до нанасяне на нови поправки, недопустими от гледна точка на преводаческата етика. ↑

[1] *Действащи лица* — по-голямата част от имената Юго е почерпал от историческите източници, най-вече от многотомното съчинение на френския историк от втората половина на XVII в. Жан дьо Верак „Днешното положение на Испания“: *дон Салуст де Басан*, *дон Сесар де Басан* (в превода дон Цезар де Басан), *дон Гуритан*, *граф Де Кампореал*, *маркиз Де Санта Крус*, *граф Алба*. Независимо от това характерите на лицата, фигуриращи под тези имена в драмата, са плод на творческа измислица. *Мария Нойбургска*, кралица на Испания, дъщеря на баварския курфюрст Вилхелм-Филип, встъпила в брак с Карлос II през 1690 г., по-малко от година след смъртта на първата му жена, френската принцеса Луиз д’Орлеан. В противоположност на нея, Мария Нойбургска била крайно непопулярна в Испания, *херцогиня Албукеркска* — придворна дама не на Мария Нойбургска, а на Луиз д’Орлеан. *Алкад* — вж. бел. 38 към „Марион Дьолорм“. *Алгуасил* — съдебен пристав. ↑

ПРЕДГОВОР

Три категории зрители съставляват онова, което е прието да се нарича публика: жените, мислителите и тълпата, в най-добрия смисъл на тази дума. Тълпата иска от драматичното произведение преди всичко действие, жените желаят да видят в това произведение най-вече страсти, а мислителите обикновено търсят характери. Ако се вгледаме внимателно в тези три категории зрители, ще открием следното: тълпата обича действието толкова силно, че ако стане нужда, може да затвори очи пред характерите и страстите.^[1] Жените, които също се интересуват от действието, до такава степен са погълнати от развитието на страстите, че пет пари не дават за пресъздаването на характерите. Що се отнася до мислителите, те толкова обичат да наблюдават на сцената характери, тоест живи хора, че приемайки на драго сърце страстта като естествен съставен елемент, съпътстващ, драматичното произведение, са готови да гледат на действието като на нещо отегчително. Причината за това е, че тълпата търси в театъра най-вече зрелища, жената — чувства, мислителят — размишления. Но всички еднакво търсят насладата. Първите обаче желаят наслада за очите, вторите — наслада за сърцето, третите — наслада за духа. Оттам — и трите вида произведения на нашата сцена, много различни помежду си: единият — простонароден и нисш, останалите два — възвишени и благородни, но и трите задоволяващи определена потребност: за тълпата — мелодрамата, за жените — трагедията, която анализира страстите, за мислителите — комедията, която рисува човешката природа.

Нека кажем между другото, че не мислим да установяваме тук нищо строго и непоколебимо и молим читателят сам да вмъкне в нашата мисъл ограниченията, които тя може да побере. Обобщенията винаги допускат изключения. Знаем много добре, че тълпата е нещо обширно, там може да се намери всичко: и вродено чувство към прекрасното, и склонност към посредственото, и любов към идеалното, и влечение към низкото; знаем също, че всеки завършен

мислител трябва да бъде жена по отношение на чувствата; знаем също, че благодарение на оня тайнствен закон, който свързва двата пола духом и телом, много често в жената се крие също така мислител. Отбелязвайки това и като молим отново читателя да не придава абсолютно значение на онова, което предстои да кажем, ние ще продължим нашето изложение.

За всеки, който спре поглед върху трите вида зрители, за които стана дума по-горе, е очевидно, че всяка категория поотделно има право. Жените имат право да искат от твореца да ги трогне, мислителите имат право да искат да научат нещо и никой не може да упрекне тълпата, че иска да се забавлява. Тъкмо от тези очевидни неща произтичат законите на драмата. Всъщност отвъд онази огнена бариера, наречена театрална рампа, която отделя реалния свят от идеалния, се създават и оживяват според съчетаните закони на изкуството и природата характери, тоест хора; и в тези хора, в тези характери се влагат страсти, които развиват едните и променят другите; и най-сетне от сблъсъка на тези характери и страсти с великите закони на провидението се ражда човешкият живот — т.е. разни малки, големи, тъжни и смешни или ужасни събития, които крият за сърцето онова удоволствие, наречено интерес, а за духа — оная поука, която наричаме морал — ето това е целта на драмата. Следователно драмата има нещо общо с трагедията поради това, че рисува страсти, и нещо общо с комедията поради това, че рисува характери. Драмата е третият голям жанр на изкуството, който съдържа, включва в себе си и обогатява и трагедията, и комедията. Корней и Молиер биха съществували отделно един от друг, ако не беше между тях Шекспир, протегнал на Корней лявата си ръка, а на Молиер — дясната. По този начин двете противоположни електричества — на комедията и на трагедията — се срещат и искрата, която светва, е драмата.

Като обяснява същността, законите и целта на драмата така, както ги разбира и както ги е посочвал нееднократно, авторът на тази пиеса си дава много добре сметка, че силите му са недостатъчни, а умът — ограничен. Той говори тук — и нека не бъде разбран зле — не за това, което е извършил, а за онова, което е искал да извърши. Той посочва онова, което за него е било отправна точка. И нищо повече.

Няма да пишем пространен предговор към тази книга, защото не разполагаме с място за дълги разсъждения. Затова нека ни бъде позволено, без да го утежняваме с повече подробности, да минем от общите идеи, изказани от нас, които според нашите разбирания ръководят цялото изкуство — разбира се, при спазване на всички изисквания на идеала, — към някои конкретни мисли, които драмата „Руи Блас“ може да извика у внимателните умове.

На първо място, засягайки само едната страна на въпроса какъв е от гледището на философията на историята смисълът на тази драма? Ще обясним.

В дните, когато една монархия е на път да рухне, могат да се наблюдават множество интересни явления. Преди всичко благородническото съсловие започва да се разпада. Разпадайки се, то се разслоява и ето по какъв начин:

Кралската власт е разклатена, династията гасне, законите се рушат, политическото единство, разяждано от интриги, се разпада. Висшето общество се корумпира и изражда. Всички чувстват смъртната отпадналост — и вътрешна, и външна. Големите държавни институции са рухнали, само дребните се крепят още — печално зрелище в обществото. Няма полиция, няма войска, няма финанси: всеки долавя, че приближава краят. И затова във всички умове се заражда тъга по миналото, страх пред бъдещето, недоверие към всички, отчаяние от всичко — дълбоко отвращение. И поради това, че болестта на държавата започва от главата, аристокрацията, която е в досег с тази глава, бива засегната най-напред. Какво става с нея тогава? Една част от благородниците, най-безчестната и най-неблагородната, остава при двора. Всичко ще бъде погълнато, времето не чака, трябва да се бърза, трябва да се трупат богатства, да се върви нагоре, да се използват обстоятелствата. Всеки мисли само за себе си, всеки си създава, без да жали страната, свое лично щастие, свой собствен кът сред голямото обществено крушение. Придворните ласкаят суверена, стават министри, всички бързат да бъдат щастливи и могъщи. Хитруват, корумпират се и преуспяват. Искат, вземат, заграбват всичко — ордени, звания, длъжности, пари. Живеят изключително от честолубие и алчност. Прикриват под външна строгост скритата разюзданост, родена от човешката хилавост. И понеже този живот е само гонитба на суетни удоволствия и

задоволяване на честолюбия, той води преди всичко до занемаряване на всички естествени чувства: хората стават жестоки. Когато дойде часът да изпадне в немилост, в душата на низвергнатия придворен се събужда нещо чудовищно и човекът се превръща в демон.

Безнадеждното състояние на кралството тласка другата половина от аристокрацията — по-добрата и по-високопоставената — в друга посока. Тя се прибира у дома си, затваря се в своите дворци, замъци и имения, изпитва отвращение към всякакъв вид работа. Тя не е способна за нищо, тъй като краят на света наближава: какво да се прави и какъв смисъл има да се отчайва човек? Трябва да забрави всичко, да затвори очи, да живее, да пие, да люби, да се наслаждава! Кой знае дали остава още и година живот?! Като си казва това или само като го почувства, аристократът съвсем му отпуска края — увеличава броя на слугите си десетократно, купува коне, пръска пари по жени, урежда празненства, оргии, дава, продава, купува, залага, разорява се, пропилява всичко, оставя се в ръцете на лихвари, с една реч, подпалва имота си от четирите страни. Но една прекрасна сутрин с него се случва нещастие. Оказва се, че той се е разорил, преди да пропадне монархията, въпреки че тя отдавна се търкаля по наклона. Всичко е свършено. Всичко е загубено. От този хубав пищен живот не е останал даже и димът — и той се е разпръснал. Останала е само пепелта и нищо друго. Забравен и изоставен от всички освен от кредиторите си, обеднелият аристократ става каквото му падне — отчасти авантюрист, отчасти главорез, отчасти безпътен скитник. Той потъва и изчезва в тълпата, тази грамадна, мрачна и тъмна маса, която доскоро едва е съзирал отдалеч в нозете си. Потъва в нея и намира там убежище. Вече няма злато, но му остава слънцето, богатството на тези, които нямат нищо. Преди това е живял във висшия слой на обществото, сега се настанява да живее в най-долния и се приспособява към това; подиграва се със своя честолюбив роднина, още богат и могъщ, става философ и започва да сравнява крадците с придворните. Впрочем той е и добър, и смел, и умен, и справедлив, някаква странна смесица от поет, принц и просяк; присмива се на всичко, насърчава другарите си да набият стражата, така както някога е подстрекавал към същото слугите си, без сам да вземе участие. Той съчетава в своите маниери — и то с известно изящество — нахалството на маркиза с безсрамието на циганина. Той е мръсен

наглед, но душевно е чист. От някогашния благородник му е останала честта, на която държи, името, което крие, и сабята, с която си служи добре.

Двойната картина, която току-що нахвърлихме, се среща в историята на всички монархии, но особено ярко се проявява в Испания в края на седемнадесети век. И така, ако авторът е успял да изпълни тази част от своя замисъл — нещо, в което не е напълно уверен, — първата половина от испанската аристокрация от онова време намира в предлаганата драма израз в лицето на дон Салуст, а втората — в лицето на дон Цезар. Те, както се полага, са братовчеди.

Тук, както и навсякъде другаде, очертавайки тази скица на кастилската аристокрация към 1695 година, ние изпускаме, разбира се, редките и почтени изключения. Да продължим. Като изучаваме монархията и епохата, ние виждаме, че под тази разделена на две аристокрация, до известна степен олицетворена чрез двамата мъже, които вече споменахме, долу, в сянката, се движи нещо голямо, тъмно, непознато. Това е народът. Народът, който има бъдеще, но няма настояще; народът — сирак, беден, умен и силен; поставен много ниско, но стремящ се да се издигне много високо; понесъл върху гърба си белезите на робството, а в сърцето си — замислите на гения; народът — слуга на велможи, но в своето нещастие и унижение влюбен в единственото същество, обкръжено с божествен ореол, което в това рухнало общество представлява за него властта, милосърдието и щедростта. Народът — това е Руи Блас.

Над тези трима мъже, които, разгледани така, оживяват и възкресяват пред очите на зрителя три начала и в тези три начала, — цялата испанска монархия от седемнадесети век, над тези трима мъже се издига едно чисто и лъчезарно създание, една жена, една кралица. Нещастна като съпруга, понеже може да се каже, че няма мъж, нещастна като кралица, понеже няма крал, наведена към тези, които са под нея, от кралска милост, а може би и по женски инстинкт, тя гледа надолу, докато Руи Блас, народът, гледа нагоре.

В очите на автора разграничените по такъв начин четири действащи лица — без да се подценява значението на второстепенните лица, служещи да подсилят правдивостта на цялото — резюмират най-ярките черти, които предлага пред погледа на философа-историк испанската монархия преди сто и четиридесет години. Към тези

четири лица, струва ни се, можем да присъединим и още едно, пето — личността на краля Карлос II. Но в историята, както и в драмата, Карлос II Испански не е личност, а сянка.^[2]

Нека побързаме да кажем, че това, което изложихме дотук, съвсем не е обяснение на „Руи Блас“, а само един от аспектите на пиесата. Такова е впечатлението, което би могла да остави тази драма, ако някой сериозен и съвестен човек се заеме да я изучи от гледна точка например на философията на историята, разбира се, при положение, че си струва труда.

Но колкото и да е незначителна, тази драма като всяко нещо на този свят има много други страни и може да бъде разглеждана по много други начини. Една идея, също като една планина, може да ни се представи от различни ъгли на зрение. Зависи от мястото, където сме застанали. За да поясним мисълта си, позволете ни да направим едно много условно сравнение: Монблан, гледан от Кроа дьо Флешер, не прилича на Монблан, гледан от Саланш. И въпреки това той си е все пак Монблан.

Също така — за да минем от нещо твърде голямо към нещо твърде малко — нашата драма, на която посочихме историческия смисъл, би ни се представила в съвсем друга светлина, ако я разглеждаме от още по-висока гледна точка, от чисто човешко гледище. Тогава дон Салуст ще бъде олицетворение на свършения егоизъм и постоянната загриженост, а дон Цезар, обратно — ще бъде самото безкористие и безгрижие; в лицето на Руи Блас ще се види как геният и страстта, потискани от обществото, се устремяват толкова по-високо, колкото гнетът е бил по-силно изразен; и най-сетне кралицата ще олицетворява добродетелта, изложена на опасност от суката.

От чисто литературно гледище този замисъл, така както е осъществен в драмата, озаглавена „Руи Блас“, ще изглежда още по-различно. Трите висши форми на изкуството биха могли да бъдат чрез нея олицетворени и дадени в съкратен вид. Дон Салуст би бил драмата, дон Цезар — комедията, а Руи Блас — трагедията. Драмата завързва действието, комедията го заплита, а трагедията го разрешава.

Всички тези страни са точни и верни, но никоя от тях не е изчерпателна. Абсолютната истина се намира само в съвкупността на творбата. Нека всеки намери онова, което търси. Тогава авторът, който впрочем не се ласкае от подобна надежда, ще е постигнал целта си.

Философската тема на „Руй Блас“ е народът, който се устремява към по-висши сфери. Човешката тема е — един мъж обича една жена. Драматичната — един лакей обича една кралица. Тълпата, която всяка вечер се трупа да гледа това произведение — защото във Франция никога не е липсвало внимание от страна на обществото към творческите прояви на духа, каквито и да са те, — тълпата, повтаряме, вижда в „Руй Блас“ само последната тема, драматичната — лакея. И има право.

Това, което казахме за „Руй Блас“, струва ни се, важи и за всяко друго произведение. Големите творби на добрите майстори са забележителни именно с това, че предлагат повече страни за изучаване, отколкото другите. Тартюф кара едни да се смеят, а други да треперят, Тартюф е домашната змия; или лицемерът; или самото лицемерие. Той е ту човек, ту идея. Отело за едни е чернокож, който обича бяла жена, за други — парвеню, който се е оженил за патрицианка. За едни той е ревнивец, за други — самата ревност. И това разнообразие от нюанси на произведението съвсем не нарушава основното единство на композицията. Както сме го казали и на друго място: хиляди клони и един-единствен ствол.

Авторът на тази пиеса се спря подробно върху историческото значение на „Руй Блас“, защото в неговия замисъл тази драма е свързана с „Ернани“ само и единствено в исторически смисъл. Както в „Ернани“, така и в „Руй Блас“ могъществото на благородническото съсловие е показано редом с могъществото на кралската власт. Само че в „Ернани“, поради това, че абсолютната кралска власт все още не се е утвърдила, аристокрацията се бори срещу краля било чрез своето достойнство, било с помощта на своята шпага — полуфеодално, полунепокорно съсловие. В 1519 година аристократът живее далеч от двореца, в планината, като разбойника Ернани или като патриарха Руи Гомес. Двеста години по-късно положението се е променило. Васалите стават придворни. И ако аристократът отново усеща нужда да крие името си, то не е за да се спаси от преследванията на краля, а за да избяга от кредиторите си. Той не става разбойник, а бездомен скитник. Чувства се, че абсолютната кралска власт в течение на дълги години е тъпкала тези горди глави, като едни е преклонила, а други — пречупила.

Накрая нека ни бъде позволено да кажем още две думи. Между „Ернани“ и „Руи Блас“ за Испания са изтекли две столетия. Две дълги столетия, през които потомците на Карл V получиха възможност да властват над света: две столетия, които — странно нещо! — провидението не пожела да продължи нито с един час, тъй като император Карл V се ражда в 1500 година, а крал Карлос II умира в 1700. През 1700 година Луи XIV наследява Карл V^[3], така както през 1800 година Наполеон наследява Луи XIV. Тези велики появи на династии, които от време на време озаряват историята, са за автора на тази книга красиво и същевременно тъжно зрелище, върху което той често спира погледа си и понякога се опитва да пренесе нещо от това зрелище в произведенията си. Така той пожела да изпълни „Ернани“ със сиянието на една зря, а да покрие „Руи Блас“ със здрача на един залез. В „Ернани“ слънцето на австрийския кралски дом изгрява, в „Руи Блас“ то залязва.

Париж, 25 ноември 1838

[1] Сиреч пред стила. Защото действието може в много случаи да се изрази чрез самото действие, докато страстите и характерите, с малки изключения, се изразяват само чрез словото. И тъй, словото на сцената, твърдо установеното, а не витаещото слово, е стилът. Нека всяко действащо лице говори така, както трябва да говори. *Sibi constet* — както казва Хораций. — Всичко е там. — Б.а. ↑

[2] ... *Карлос II Испански не е личност, а сянка.* — Карлос II (управлявал от 1665 до 1700 г.), един от най-бездарните владетели в историята на страната. Възкачил се на престола на седемгодишна възраст, до пълнолетието си той остава послушно оръдие в ръцете на майка си Ана Австрийска на духовенството и министрите. Карлос бил женен два пъти — за Луиз д'Орлеан, а след нейната смърт за Ана Нойбургска (изобразена в драмата на Юго) Останал без наследници, със смъртта му династията на Хабсбургите угасва в Испания. ↑

[3] ... *Луи XIV наследява Карл V...* — Карл V се споменава тук като олицетворение на миналото величие на Испания. След смъртта на Карлос II на испанския престол бил възкачен Филип д'Анжу, внук на френския крал Луи XIV. ↑

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

ДОН САЛУСТ

Салонът на Даная в кралския дворец в Мадрид. Великолепна мебелировка в полуфламандски стил от времето на Филип IV. Вляво — голям прозорец е позлатена рамка на малки квадрати. От двете страни, в отрязани ъгли, ниски врати, водещи към вътрешни апартаменти. В дъното — голяма стъклена преграда, също с позлатени рамки, с широка стъклена врата, която води към дълга галерия. Тази галерия, която прекосява цялата сцена, е скрита зад грамадна завеса, която пада от горе до долу над стъклената преграда. Маса, кресло и на масата принадлежности за писане. Дон Салуст влиза през малката врата вляво, следван от Руи Блас и Гудиел, който носи кутия и пакети — сякаш подготвени за път. Дон Салуст е облечен в дреха от черно кадифе — дворцов костюм от времето на Карл II. На шията му — орденът на „Златното руно“.^[1] Върху черното си облекло той носи великолепно наметка от светлозелено кадифе, бродирана със злато и подплатена с черен сатен; на кръста му — сабя с голяма дръжка. На главата — шапка с бели пера. Гудиел е облечен в черно. Руи Блас е в лакейска ливрея. Късите панталони и жилетката му са кафяви. Ливреята му е червена със златни галони. Той е гологлав, без сабя.

[1] ... орденът на „Златното руно“... — Вж. бел. 11 към „Ернани“. ↑

СЦЕНА ПЪРВА

Дон Салуст де Басан, Гудиел (от време на време), Руи Блас.

ДОН САЛУСТ

Прозореца, Руи Блас, широко отворете...

Руи Блас изпълнява заповедта, след това по даден знак на дон Салуст излиза през вратата в дъното. Дон Салуст отива до прозореца.

Тук всички още спят. А изток вече свети.

(Внезапно се обръща към Гудиел.)

Ах, аз съм съкрушен! Да, свършено е с мен!
Гудиел, изгонен съм, презрян, опозорен!
Загубих всичко в миг... Но вие си мълчете:
туй тайна е все пак... В интрижка ме уплете
и в мрежи на любов, макар и доста стар,
от свитата една нищожна, жалка твар.
Да, аз я съблазних. Излиза, че била е
от Нойбургския двор, с кралицата дошла е.
На краля значи тя един прекрасен ден,
със бебето в ръце, оплаква се от мен.
И — заповед за брак, или — на заточение!
Отказах брак. Сега кого изпъждат? Мене?
Аз, който четвърт век работих, мислих, бдях,
на дворцовия съд глава омразен бях,
та името ми днес със страх се споменава,
но своя род Басан покрих с нетленна слава.
Доверие и власт, това, що съм мечтал,
и моите дела, туй, що съм овладял,
власт, почести и чест — заслужена награда —

зарад една жена в единствен миг пропада.

ГУДИЕЛ

Но никой засега не знай...

ДОН САЛУСТ

Ще разберат
след ден или след два. Да тръгваме на път:
преди да ме сразят, отгук да съм далече!

(Яростно разкопчава яката си.)

Ти като някой поп ме закопчаваш вече:
яката ме души ужасно, драги мой!

(Сяда.)

Ще издълбая аз всред нощния покой
под тях подземен ход, дълбок като тъмница!
Изгонен!

(Изправя се.)

ГУДИЕЛ

От кого?

ДОН САЛУСТ

От нашата кралица!
Ще отмъстя, Гудиел, добре го запомни.
Ти мой учител бе във детските ми дни,
но и помощник скъп при трудности случайни,
тъй както инженер, до кладенеца спрял,
познава го добре, че сам го е копал.
Аз тръгвам за Финлас, в Кастилия голяма,
във моите земи... заради тази дама.

За път ме пригответи, побързай, знаеш как.
Аз имам разговор със оня там чудак:
със него може би ще си опитам зара...
Да, тази вечер аз съм още господаря...
Ще отмъстя, но как? Това не знам, уви!
Ще бъде страшна мъст... Не се бави. Върви!
Багажа пригответи. Побързай. Чакай горе.
Ще дойдеш с мен. Върви...

Гудиел се покланя и излиза. Дон Салуст вика.

Руи Блас!

РУИ БЛАС

Да, монсеньоре.

ДОН САЛУСТ

Понеже тази нощ не ще сме тука ний,
вратите заключи и щорите спусни.

РУИ БЛАС

Разбирам, монсеньор.

ДОН САЛУСТ

Със свита и фрейлини
по този коридор кралицата ще мине
от черква следобед, на връщане, насам —
във два часа. И ти, Руи Блас, да бъдеш там.

РУИ БЛАС

Ще бъда, монсеньор.

ДОН САЛУСТ

Ела да ти покажа,
виж оня мъж ей там — при дворецовата стража.
През вътрешния вход ти дай му знак с глава

да дойде тук при мен.

Руи Блас тръгва, но дон Салуст продължава да говори, сочейки му малката врата в дъното.

Ала преди това —
в оная стаичка обикновено има
на пост и ден, и нощ алгуасили трима.
Дали са будни, виж.

РУИ БЛАС (*отива при вратата и я полуотваря*)
Те спят.

ДОН САЛУСТ

Не ги буди.
Ще ми потрябваш пак. Наоколо бъди.
Досадни гости тук не ща да ми додяват.

Влиза Дон Цезар де Басан. Шапката му е смачкана. Той носи широк окъсан плащ, под който се виждат смъкнатите му чорапи и скъсани обуца. Препасан е с голяма сабя за дуел. При влизането му той и Руи Блас разменят погледи, пълни с изненада.

ДОН САЛУСТ (*наблюдава ги, настрана*)
Спогледаха се... Хм... Дали не се познават?!

Руи Блас излиза.

СЦЕНА ВТОРА

Дон Салуст, Дон Цезар.

ДОН САЛУСТ
Разбойнико, дойде!

ДОН ЦЕЗАР
Да, братовчеде, да.

ДОН САЛУСТ
Роднини като теб са истинска беда.

ДОН ЦЕЗАР
Благодаря.

ДОН САЛУСТ
Дочух за твоите истории.

ДОН ЦЕЗАР
Харесват ви, нали?

ДОН САЛУСТ
Как може да се спори?
Дон Карлос де Мира бил в късна нощ обран,
задигнали му меч, кесия и колан.
Това било навръх великденските нощи.
Но той е кавалер на „Свети Яков“^[1] още,
затуй не взели те наметката му...

ДОН ЦЕЗАР
Как?
Защо?

ДОН САЛУСТ

Извезан бил светеца с кръстен знак.
Какво ще кажеш, а?

ДОН ЦЕЗАР

Ах, дявол да го вземе,
живеем, братовчед, във най-ужасно време:
какво ще стане с нас, щом нашите крадци
избират за патрон светии и светци?

ДОН САЛУСТ

И ти бе там?

ДОН ЦЕЗАР

Е, да, но може да се каже,
дон Карлос де Мира не съм докосвал даже.
Съветник само бях.

ДОН САЛУСТ

На тях?! Какъв позор!
А миналата нощ на Пласа де Майор
голтаци и крадци, и някакви бродяги,
пияни до един — набили със тояги
един стражар на пост. И ти ли беше с тях?

ДОН ЦЕЗАР

Стражар да бия?! Не! Туй според мен е грях
Аз гледах отстрани, дордето те се биха,
и пътем съчиних петнайсет-двайсет стиха.
Но беше хубав бой!

ДОН САЛУСТ

Туй не е всичко...

ДОН ЦЕЗАР

Как?

ДОН САЛУСТ

Във Франция си бил извършил подвиг пак
със твоята тайфа, на всички тъй позната:
със ключ или без ключ, обрала сте хазната...

ДОН ЦЕЗАР

Възможно да е тъй. Но Франция е враг.

ДОН САЛУСТ

Във Фландрия пък — там сте срещнали монах,
на път за Монс^[2] вървял с торба пари църковни,
на светите отци за дните им греховни,
и всичките пари сте вдигнали без срам.

ДОН ЦЕЗАР

Във Фландрия ли? Да. Аз често ходя там.
Туй всичко ли е?

ДОН САЛУСТ

Ах, повярвай ми, признавам,
щом спомня си за теб, от срам се изпотявам.

ДОН ЦЕЗАР

Чудесно!...

ДОН САЛУСТ

А родът?...

ДОН ЦЕЗАР

Е, имайте предвид:
че кой съм, знаете вий само във Мадрид.
Родът спасен в...

ДОН САЛУСТ

Ах, една почтена дама
ми каза оня ден, излизайки от храма:
„Какъв е оня там със вирната глава,

гърди изпъчил горд, върви едва-едва,
прикриващ бедността под своя вид победен,
по-горд и от Браганс^[3], макар от Йов по-беден?
С достойнство ръка на меча си опрял,
а плаща му — съдран, орфан стар парцал,
върви дворянин същ, макар че сух и слаб е,
с излезли въвн пети и смъкнати чорапи.“

ДОН ЦЕЗАР

„Това е Сафари“ — отвърнахте, разбрах.

ДОН САЛУСТ

Не, аз се изчервих...

ДОН ЦЕЗАР

А тя избухна в смях?

Е, да, обичам аз да веселя жените!

ДОН САЛУСТ

Дружиш със хаймани, с негодници, с бандити.

ДОН ЦЕЗАР

И с писари дружа, по-кротки от овни...

ДОН САЛУСТ

Навред те виждат все с пропаднали жени!

ДОН ЦЕЗАР

Лусинди милички! О, сладки Изабели!

Вървят по ваш адрес ни врели, ни кипели,
обиждат ви така, а привечер чета
на вас сонетите, що пиша сутринта!

ДОН САЛУСТ

Ами Маталобос, крадецът от Галиция,
смутил Мадрид, макар че имаме полиция,
не е ли твой другар?

ДОН ЦЕЗАР

Недейте го кори.

Без него щях до днес да ходя гол дори.
През зимата веднъж го трогна мойта жалба:
без топла дреха бях. Вий знаете граф Алба,
глупака, който бе ограбен есенес...
Елекът му...

ДОН САЛУСТ

Какво?

ДОН ЦЕЗАР

Аз нося го и днес.

Дар от Маталобос.

ДОН САЛУСТ

Да носиш чужда дреха?!

Ах, как не те е срам!

ДОН ЦЕЗАР

Не, тя ми е утеха;

с галони и злато, с бродерия, с реси,
през зимата ме грей, през лятото — краси.
На, вижте — нов елек.

(Разгръща плаща си и показва великолепен елек от розов атлаз, бродиран със злато.)

А писъмца стотици
във всеки негов джоб — от дами и девици...
И често гладен, слаб и влюбен — сутринта
се спирам уморен пред кухненска врата,
отдето ми лъхти на гозби аромата.
Присядам и чета на графа писъмцата
и мамейки така сърце и глад суров,
аз вкусвам пиршества и сенки от любов.

ДОН САЛУСТ
Дон Цезар...

ДОН ЦЕЗАР

Не, недей, без укори ще мина.
Испански гранд съм аз и с тебе съм роднина.
Аз граф съм Гарофа и Цезар де Басан,
но от съдбата зла съм с лудост увенчан.
Палати имах аз, имения големи
и можех да държа любовници с хареми,
но залудо пари пилеех ден и нощ.
И ето ме сега — голтак без пукнат грош.
От целия имот или блага лъжливи,
остана ми тълпа-кредитори кресливи.
Изчезнах. След това си името смених,
на весел компаньон аз славата добих.
Кой днес е Сафари, е само вам известно,
ала от вас пари не се изтръгват лесно.
Но мога и без тях. На градския паваж
живея. Срещу мен — дворец като мираж.
Години девет тъй със радост във сърцето
заспивам с балдахин над себе си — небето.
И все пак съм щастлив. Какъв прекрасен дял:
в чужбина — за едни, за други пък — умрял.
Съседният фонтан вода ми бистра дава,
живея без тъги, ей тъй, за чест и слава.
А имах и палат — сребро, огледала...
сега принадлежи на поп Еспинола.
Понякога оттам минавайки случайно,
на попските слуги съвети давам тайно —
на Бакхус как лика да ваят с остър нож...
Не бихте ли ми дал назаем някой грош?

ДОН САЛУСТ
Изслушай ме...

ДОН ЦЕЗАР

Добре, ще слушам най-смирено.

ДОН САЛУСТ

Дон Цезар, за добро повиках те при мене.
Бездетен съм и стар, а много съм богат.
Съзирам пропастта пред теб, а тъй си млад.
Но аз ще те спася. Макар и самохвалко,
съвсем не си щастлив и тъкмо туй е жалко.
Отново ще ти дам дворци, богат живот,
при краля пак ще си сеньор от знатен род
и вместо Сафари пак Цезар — у дома си.
А злато с две ръце черпи от моите каси.
Без минало живей, без грижи и без страх;
роднини имам ли, аз мисля и за тях.
Да, Цезар, неведнъж това съм заявявал...

Докато Дон Салуст говори, лицето на Дон Цезар приема все повече и повече учуден, радостен и доверчив израз. Накрая той изведнъж избухва.

ДОН ЦЕЗАР

Ах, вие — умен сте и хитър като дявол.
Дотук върви добре. Трогателно е, но...
що следва след това?

ДОН САЛУСТ

Да, всичко при едно
условие. След миг съвсем ще ти е ясно.

(Дава му една кесия с пари.)

Жълтици сто вземи.

ДОН ЦЕЗАР *(взема кесията, която е пълна с пари)*

Това е, виж, прекрасно!

ДОН САЛУСТ
И още петстотин ще ти броя.

ДОН ЦЕЗАР (*очарован*)

Кога?

ДОН САЛУСТ
Да кажем, още днес.

ДОН ЦЕЗАР

То не било шега!

Кажете ми какво да сторя. Честно слово,
това е моят меч. Той ваш ще е отново.
Щом ми дадете знак, със него бих сразил
и в ада бих пратил дори Сатанаил!

ДОН САЛУСТ
О, няма нужда! Не! Защо пък непременно
със меча си?

ДОН ЦЕЗАР

Уви, аз друго нямам ценно.

ДОН САЛУСТ (*приближава се до него и снишава глас*)
Познаваш ти, нали — това ми трябва днес, —
бедняците в Мадрид?

ДОН ЦЕЗАР

Вий правите ми чест!

ДОН САЛУСТ
Негодници след теб се мъкнат цяла клика.
И може с тях човек и бунт да предизвика.
Да служи и на мен желая тази смет...

ДОН ЦЕЗАР (*избухва във весел смях*)
Навярно търсите за опера сюжет?

Каква голяма чест за моя скромн гений!
Симфония, балет или стихотворение —
кажете, всичко бих извършил за пари!

ДОН САЛУСТ (*сериозно*)
Със Цезар пазаря, а не със Сафари.

(Все повече и повече снишава глас.)

Чуй, имам нужда аз, за план един ужасен,
от смел помощник, твърд, от камък по-безгласен,
да ми помогне дом голям да изградя.
Не съм дотолкоз лош, но струва си труда
да завъртиш ръкав, да заработиш мъжки,
за миг освободен от всякакви задръжки...
Ще бъдеш пак богат, ала ми помогни
да сложа клопка зла в двореца тия дни,
един капан прикрит — за птичка песнопойка
или пък — все едно — за някоя девойка.
Аз искам с тоя план, и страшен, и красив
(доколкото те знам, не си тъй придирчив!),
да отмъстя.

ДОН ЦЕЗАР
Кому?

ДОН САЛУСТ
Една жена ми пречи...

ДОН ЦЕЗАР
Млък, братовчеде, спри! Кълна ти се, човече,
не ще се разберем ний върху твоя план:
тоз, който, заслепен от злост и гняв пиан,
мъсти, но не със меч, а с подлост непозната,
и благородник уж, напада в гръб жената —
да е какъвто ще, за мене е подлец,

дори да е роден във мраморен дворец,
херолди със тръби да го посрещат прави,
да бъде в злато цял, със титли да се слави,
да бъде и виконт, да бъде и маркиз —
за мен е той човек и долен, и нечист.
И него бих желал — за подлостта награда —
да видя как виси обесен на площада.

ДОН САЛУСТ
Дон Цезар...

ДОН ЦЕЗАР

Не, недей. Недей ми говори?

(Хвърля кесията в нозете на Дон Салуст.)

Задръж и своя план, и своите пари.
Разбирам, да крадеш, да грабиш, да убиваш,
дори един затвор в потайна нощ да сриваш
и с брадва във ръка да съсечеш стражар,
дори да удушиш в затвора тъмничар —
понеже си бандит, това се мъст нарича,
борба между мъже, това ще ти прилича.
Но яма зад гърба на някаква жена
да издълбаеш ти потайно, в тъмнина,
да злоупотребиш с наивността ѝ смела,
когато, без да ще, във мрежи се е вплела?!
О, не, не съм ти аз помощник в тоя план,
срещу такваз цена не искам пост и сан.
Свидетел ми е бог, че искрено говоря:
не ща да тъна с теб на тинята в позора.
И нека по-добре да съм бедняк презрян,
отколкото на стълб позорен прикован.

ДОН САЛУСТ
Но, братовчеде...

ДОН ЦЕЗАР

Не. Не съм за злато жаден,
намирам всякога, когато скитам гладен,
от извора вода, в полето — въздух благ
и дреха от крадец, когато падне сняг,
забрава на блага, отдавна безполезна.
На вашите дворни пред портите железни
да легна да поспя безгрижно, ей така,
на сянка сврял глава, на слънце свил крака...
Прощавай, вижда бог от двама ни кой прав е,
Ти тук си остани, а аз, любезний графе,
ще си остана с чест, неопетнен поне:
живея с вълци, да, ала със змии — не!

ДОН САЛУСТ

Почакай...

ДОН ЦЕЗАР

Няма що. Да свършваме по-скоро:
издайте заповед, хвърлете ме в затвора.

ДОН САЛУСТ

Аз мислех, че не си чак толкоз озлобен.
Ти изпит издържа с отличие пред мен.
Доволен съм от теб и стискам ти ръката.

ДОН ЦЕЗАР

Как?

ДОН САЛУСТ

Още ли не си отгатнал ти шегата?
Как моята шега да видиш не успя?

ДОН ЦЕЗАР

С отворени очи сънувам или спя?
Жената? Твойта мъст? И клопката?

ДОН САЛУСТ

То беше

измислица, шега, химера...

ДОН ЦЕЗАР

Нали щеше

ти моите дългове изцяло да платиш?
Дукати петстотин не ще ли ме дариш?

ДОН САЛУСТ

Ще ти ги донеса.

(Тръгва към вратата в дъното и дава знак на Руи Блас да влезе.)

ДОН ЦЕЗАР *(изправен на авансцената, гледа изкосо Дон Салуст, настрана)*

Подлец и половина!

Какво ли ми крои пак този мой роднина?

ДОН САЛУСТ *(на Руи Блас)*

Руи Блас, почакай тук!

(На Дон Цезар.)

След малко съм при вас!

Излиза през малката врата вляво. Щом излиза, Дон Цезар и Руи Блас тръгват живо един към друг.

[1] ... той е кавалер на „Свети Яков“... — Вж. бел. 28 към „Ернани“. ↑

[2] ... на път за Монс... — Монс (нидерландски Берген), старинен търговски град във Фландрия, завладян през 1691 г. от Луи XIV. ↑

[3] *Браганс* — точната испанска транскрипция на името е *Браганса* — португалски благороднически род, допринесъл много за освобождаването на страната от испанско владичество. ↑

СЦЕНА ТРЕТА

Дон Цезар, Руи Блас.

ДОН ЦЕЗАР

Не се излъгах, да! Това си ти, Руи Блас?!

РУИ БЛАС

Що търсиш, Сафари, в двореца?

ДОН ЦЕЗАР

Наминавам.

Но — волна птица — тук не мисля да оставам.

В ливрея си. Защо в ливрея си сега?

РУИ БЛАС

Защото съм лакей. Защото съм слуга.

ДОН ЦЕЗАР

Какво говориш?

РУИ БЛАС

Дай ръка, другарю верен,
като в ония дни на радост и мизерия,
когато беден бях, през ден, през два ядях,
когато мрях от глад, ала свободен бях.
В ония тежки дни аз бях човек тогава.
Чада на горд народ, това бе нашта слава.
Тъй както брат със брат приличахме си с теб
и пеехме в зори, щом лик покаже Феб.
А през нощта на бог деца и гости бяхме,
под ярките звезди един до други сияхме,
деляхме всичко ний. Но след неволи зли
съдбата най подир ни с тебе раздели.

Намирам те сега, след дългата раздяла,
засмян като дете, свободен като хала,
все тоя Сафари, и в бедността богат,
що не ламти за власт на тоя грешен свят...
Но аз се промених. В колеж един ме взеха,
защото бях сирак — по милост, за утеха,
с наука-суета накърмиха ме там,
направиха от мен мечтател тих и ням...
Познаваш ме добре. Аз хвърлях към небето
в несвестни стихове копнежа на сърцето,
отвърщах с разум горд на твоя весел смях
и бях самолюбив, самонадеян бях.
Презирах всеки труд. Към цел вървах неясна
и мислех, че светът е приказка прекрасна.
Аз вярвах в своя шанс — непоправим глупец
ленивец, що цял ден стои пред стар дворец,
преливащ от сребро, брилянти и рубини,
да гледа как сноват из него херцогини.
Но случи се така, че премалаял от глад,
един ден утолих глада си със комат,
намерен в леността и в нейната поквара.
На двадесет години имах чиста вяра,
вървах окъсан, бос по своя труден път,
човешките съдби премислях всеки път
и планове кроях сред хиляди желания,
оплаквах със сълзи съдбата на Испания
и вярвах, че чрез мен зората ще изгрей.
И в резултат — какво? Ливрея на лакей!

ДОН ЦЕЗАР

О, знам това добре — гладът врата е ниска
и който като теб да я премине иска,
той трябва, ще не ще, да приведе гърба.
Но често се мени човешката съдба.
Повярвай...

РУИ БЛАС (*поклаща глава*)

Дон Салуст е моят повелител...

ДОН ЦЕЗАР

И ти живееш тук? В таз дворцова обител?

РУИ БЛАС

Не, тука досега не беше моят крак
прекрачвал ни веднъж през прага...

ДОН ЦЕЗАР

Как тъй? Как?

Но твоят господар работи тука! Странно!

РУИ БЛАС

Да, в царския дворец е нужен постоянно.
Но има във Мадрид квартира той една,
където никога не влиза през деня.
Обгръща този дом тайнственост безкрайна.
И аз живея там. През портичка потайна
(ключа ѝ той държи, не дава го на мен)
той идва през нощта, от хора придружен.
Маскирани са те и шепот ги обгръща.
Не знае даже бог що става в тази къща.
Два неми негъра слуги са в моя власт.
Не знам кои са. Те не знаят кой съм аз.

ДОН ЦЕЗАР

Изглежда, среща се с шпиони и алкади,
оттам кове сплетни, интриги и засади
и всички нишки той в ръцете си държи.

РУИ БЛАС

Да бъда тук в зори, Салуст ме задължи.
„Ще минеш — каза той — през задната алея.“
И заповяда ми да дойда в таз ливрея.
Противна ми е тя като самата смърт,
обличам я сега, повярвай, първи път.

ДОН ЦЕЗАР (*стиска ръката му*)
Надявай се...

РУИ БЛАС

Какво? Ах, братко, разбери ме,
не, дрехата не е, която позори ме.
От радост съм лишен и гордост. Що от туй,
че съм безгласен роб, не жаля. Ала чуй:
не чувствам никак аз позорната ливрея,
че огнен демон зъл в гърдите ми живее
и моето сърце души, мори без жал.
Да би надникнал в мен, тогава би разбрал...

ДОН ЦЕЗАР
Какво говориш?

РУИ БЛАС

Да. Мисли, подбирай вещо,
напрягай своя ум, дано измислиш нещо,
нелепост някаква, безсмислица дори,
една фаталност, що света да изгори,
отрова измисли, разкрий във мене бездна,
по-черна от смъртта и от нощта беззвездна —
до мойта тайна пак не би се ти добрал.
Не сещаш се, нали? Та кой ли би познал?
Без лъч е пропастта, в която съм загубен...
О, чуй ме, Сафари: в кралицата съм влюбен!

ДОН ЦЕЗАР
Какво?

РУИ БЛАС

Под балдахин и кралски вензел бял,
било в Аранхуес, било в Ескуриал^[1]
или във тоз дворец — един човек царува
и името му в страх и гняв се споменува;

пред този бог жесток сме равни до един
и с поглед треперещ на колене стоим.
Със шапка на глава пред него — туй е дързост,
даде ли само знак — главите падат бързо;
прищевките му са събития в света.
Но той живее сам във горда самота,
макар че има власт във нашата родина —
на земното кълбо едната половина.
Лакей презрян съм аз, той крал е, боже мой,
но чуваш ли ме ти — съперник ми е той...

ДОН ЦЕЗАР
Съперник твой?

РУИ БЛАС
Е, да, такъв е в тоя случай,
щом влюбен съм в жена му...

ДОН ЦЕЗАР
Клетнико!

РУИ БЛАС
Послушай!

Безумен от любов, аз чакам всеки ден
със своя тъжен лик да мине тя край мен.
Ах, клетата жена е сякаш във вериги,
живее в царски двор посред лъжи, интриги,
съпругът ѝ — глупак с корона на глава,
без време състарен, с едничка страст — лова.
Негоден като крал, като човек несръчен,
залязващ кралски род. Баща му, стар, измъчен,
същински инвалид, с треперещи ръце.
А тя — прекрасен цвят, отдаде страст, сърце
на Карлос Втори. Ах, дъхът ми, вярвай, спира...
Тя ходи всеки ден насреща в манастира,
на черква след обяд. Не зная сам, уви,
как тоз безумен план у мен се появи.

Обича тя едно небесносиньо цвете,
което в Нойбург там цъфти обилно лете.
Но то цъфти и тук — в Караманчел^[2] навред.
Отивам всяка нощ, накъсвам цял букет —
признавам, братко мой, че тласка ме безпътство,
и знам, че е това същинско безразсъдство,
но в дворцовия парк, където ходи тя,
потайно вмъквам се като крадец в нощта,
цветята слагам аз на пейката, о, боже,
а тази нощ дори писмо любовно сложих.
За да отида там сред нощна тъмнина,
прескачам зид висок, градинската стена.
Тя има шипове, но мен не ме е грижа,
че може някой ден на тях да се нанижа.
Дали ще види тя писмото ми, не знам,
но, братко, аз съм луд, признавам ти го сам!

ДОН ЦЕЗАР

Тъй може, драги мой, добре да се загази.
Обича я Д'Онят и я ревниво пази,
и като майордом, и като влюбен паж.
А някой там слуга или среднощен страж,
дори и на шега могло би да се случи,
сърцето ти ведно с букета да набучи...
Това кралица е... Ти как си позволи!?
Какво безумие!

РУИ БЛАС

Безумие, нали?

На ада съм готов да си продам душата,
за да съм като тез младежи във палата,
които влизат там накичени с пера —
животът е за тях забава и игра.
На всичко съм готов да мога, без да тръпна,
да бъда с тях край таз кралица недостъпна,
но в друго облекло — да не изпитвам срам.
За мене, Сафари, ужасно е да знам,

че съм лакей за тях, лакей съм и за нея...
Смили се, господи!

(Приближава се до Дон Цезар.)

Несвестен съм, лудея...
Запита ме — защо я любя? Как така?
И откога?... Веднъж... Но не... Недей чака:
ти винаги си бил със мания такава —
въпрос подир въпрос, та лошо чак ми става.
Защо? Кога? Къде? Но виж, кръвта ми ври;
аз любя я без сваяст, безумно, разбери!

ДОН ЦЕЗАР
Не се сърди.

РУИ БЛАС *(пада изнемоцял върху едно кресло)*
О, не! Аз страдам. Извини ме
или пък — най-добре върви си, остави ме!
Нещастник съм аз плах и нося със печал
под дреха на слуга страстта на влюбен крал.

ДОН ЦЕЗАР *(слага ръка върху рамото му)*
Ще си вървя. Не съм изпитвал страст такава,
аз празен съм звънец, що звуци не издава,
аз — просяк на любов и на мечти бедняк,
комуто щастие подхвърлят за петак,
угаснало сърце, що вече не въздиша,
спектакъл изигран, разкъсан е афиша.
Ала за тази страст, в която тръпнеш цял,
завиждам ти, Руи Блас, и все пак ми е жал.

Няколко мига мълчание. Двамата държат крепко ръцете си и се гледат в очите с тъга и приятелско доверие.

Влиза Дон Салуст. Той пристъпва бавно и с дълбоко внимание наблюдава Дон Цезар и Руи Блас, които обаче не го виждат. Държи в едната си ръка шапка и сабя, които слага на едно кресло, а в другата — кесия, която слага на масата.

ДОН САЛУСТ (на Дон Цезар)
Донесох ги. Вземи.

Като чува гласа на Дон Салуст, Руи Блас се сепва, сякаш събуден от сън, и се изправя с наведени очи в поза на смирено уважение.

ДОН ЦЕЗАР (настрана, поглежда изпод вежди Дон Салуст)
Залагам си главата,
ако не е отвън подслушвал зад вратата.
Но както и да е...

(Високо на Дон Салуст.)

Благодаря ти, брат!

Отваря кесията и пръсва на масата дукатите, разбърква ги и след това ги нарежда на купчини върху кадифената покривка. Докато той ги брои, Дон Салуст отива към дъното, като се извъръща и от време на време поглежда, за да не събуди подозрение у Дон Цезар. Отваря малката врата вдясно. По даден от него знак оттам излизат трима алгуасили, въоръжени със саби и облечени в черно. Дон Салуст им посочва тайнствено Дон Цезар. През това време Руи Блас стои неподвижен до масата, като статуя, без да вижда и да чува нещо.

ДОН САЛУСТ (на алгуасилите, тихо)
Ще тръгнете без шум след тоя непознат,
що там брои пари. И вънка от палата
веднага — под арест. А с първата фрегата
към Ления^[3] — на път! Без връщане назад!

(Дава им подпечатан пергамент.)

Това е заповед със подпис и печат...

А там във Африка — за няколко дукати
продайте го, за роб на морските пирати.
Ще ви възнаградя... Почакайте го въвн.

Тримата алгуасили се покланят и излизат.

ДОН ЦЕЗАР (*продължава да си играе с жълтиците*)
Какъв изящен вид, какъв приятен звън
издава винаги металът благороден!

(Разделя парите на две еднакви купчини и се обръща към Руи Блас.)

Това — за теб.

РУИ БЛАС

Какво?

ДОН ЦЕЗАР

Вземи — и си свободен.

РУИ БЛАС (*поклаща глава в знак на отказ*)
Сърцето ми да бе освободил от плен!
Не, аз оставам тук до сетния си ден.

ДОН ЦЕЗАР

Кой луд е, кой — мъдрец, съвсем не ми е ясно.

(Събира парите, слага ги в кесията и я пъха в джоба си.)

ДОН САЛУСТ (*в дъното, продължава да ги наблюдава,
настрана*)

По ръст и по лице приличат си ужасно...

ДОН ЦЕЗАР (*на Руи Блас*)

Прощавай!

РУИ БЛАС

Добър час!

Двамата си стискат ръцете. След това Дон Цезар излиза, без да погледне Дон Салуст, който стои малко встрани.

[1] *Аранхуес* — кралски дворец, започнат при Фелипе II близо до град Аранхуес, южно от Мадрид. *Ескуриал* — дворец в околностите на Мадрид, построен от Фелипе II. ↑

[2] *Караманчел* — Юго греши в името. Всъщност става дума за Карабанчел — градче в околностите на Мадрид. ↑

[3] *Ления* — пристанище и укрепен град в кралство Валенсия. ↑

СЦЕНА ЧЕТВЪРТА

Дон Салуст, Руи Блас.

ДОН САЛУСТ

Руи Блас!

РУИ БЛАС (*обръща се живо*)

Да, господарю?

ДОН САЛУСТ

Дали бе почнало навън да се зазаря,
когато тук дойде?

РУИ БЛАС

Не, още беше рано.

Показах пропуска на нощната охрана
и тихо влязох тук.

ДОН САЛУСТ

И бе загърнат с плащ?

РУИ БЛАС

Да, монсеньор.

ДОН САЛУСТ

Кажете, дали служител наш
не те е виждал тук облечен във ливрея?

РУИ БЛАС

Ни тук, ни във Мадрид.

ДОН САЛУСТ (*посочва с пръст вратата, през която е излязъл
Дон Цезар*)

Вратата по-добре я
притваряй... А сега ливреята свали.

Руи Блас съблича ливреята и я слага върху едно кресло.

Четливо пишеш ти и хубаво, нали?

Прави знак на Руи Блас да седне пред масата, където има пера и мастилница. Руи Блас сяда.

Стани ми секретар. Мастило тука има.
Ще съчиним писмо до моята любима,
до доня Пракседис, до моя демон зъл,
от рая тук при мен като че ли дошъл.
Пиши: „Опасност днес заплашва ме голяма.
Кралице моя, друг за мене изход няма:
за да ме отървеш, при мен нощес ела...
Загубен съм без теб. Живот, сърце, дела
са в твоите нозе, що мислено целувам“...

(Усмивва се и прекъсва диктовката. Настрана.)

Опасност! Как добре и хитро се преструвам!
От опит знам това: жената неведнъж
спасява от беда любимия си мъж.
И добави: „Мини през задната вратичка,
за тайна сигурна е наредено всичко.
Ще чака мой човек в притихналия двор.“
Чудесно. Подпиши.

РУИ БЛАС

Как, вас ли, монсеньор?

ДОН САЛУСТ

Не. „Цезар“ — подпиши. Мой псевдоним това е.

РУИ БЛАС

Но кой й пише — тъй тя няма да познае.

ДОН САЛУСТ

Печатът стига, щом за мен е писал друг...

Аз тръгвам тази нощ и теб оставям тук.

Приятелски проект, Руи Блас, за тебе имам.

Ще станеш друг съвсем. Но е необходимо

да вярваш сляпо в мен. Във твоето лице

служител верен взех с най-предано сърце.

РУИ БЛАС (*покланя се*)

Благодаря!

ДОН САЛУСТ (*продължава*)

За теб аз много ще направя.

РУИ БЛАС (*показва току-що написаното писмо*)

Адресът, монсеньор?

ДОН САЛУСТ

Аз сам ще го поставя.

(Приближава се до Руи Блас с многозначителен вид.)

Щастлив ще си чрез мен.

Пауза. Прави знак на Руи Блас да седне до масата.

Пиши: „Аз, Руи Блас, лакей на дон Салуст, маркизът от Финлас, се задължавам вред — и публично, и тайно — да съм слуга добър, да служа всеотдайно.“

Руи Блас пише това, което му диктуват.

Сега се подпиши... И датата... Така.

(Сгъва и прибира в портфейла си бележката, която Руи Блас току-що е написал.)

Един чудесен меч ми падна подръка.
На оня там фотьойл...

(Посочва креслото, върху което е оставил сабята и шапката. Отива и взема сабята.)

Коланът — от коприна,
със вкус извезана, с бродерия най-фина!

(Кара го да се наслади на гъвката тъкан.)

Пипни го, Руи Блас. Нали чудесен плат?
А дръжката — от Жил, гравьор добре познат,
тя тъй красива е, че там спокойно може
кутийка шоколад за дами да се сложи.

(Премята през шията на Руи Блас ешарпа, на който е окачена сабята.)

Стои добре... Какво?! Недей отвърща взор.
Да, с нея имаш вид на съвършен сеньор.

(Ослушва се.)

Но някой иде... Тс... Кралицата ще мине.

Вратата в дъното на галерията се отваря. Дон Салуст откопчава наметката си и бързо я хвърля върху плещите на Руи Блас точно в момента, когато се показва маркиз Дел Басто. След това тръгва към маркиза, като повлича след себе си смаяния и объркан Руи Блас.

Маркиз Дел Басто! Да!

СЦЕНА ПЕТА

Дон Салуст, Дон Панфило де Авалос, Руи Блас, маркиз Дел Басто, след това маркиз Де Санта Крус, после граф Алба, после целият двор.

ДОН САЛУСТ (*на маркиз Дел Басто*)
Представям ви роднина.
Мой първи братовчед, дон Цезар де Басан
Гарофа, знатен граф — от благороден сан.

РУИ БЛАС (*настрана*)
О, боже!

ДОН САЛУСТ (*тихо на Руи Блас*)
Шшт... Недей като жена се вайка,
а поздравя!

(Руи Блас поздравява маркиза.)

ДЕЛ БАСТО (*на Руи Блас*)
Така обичах вашта майка!

(Тихо на Дон Салуст, като сочи Руи Блас.)

Със мъка го познах... Така е променен!

ДОН САЛУСТ (*тихо на маркиза*)
Години десет...

ДЕЛ БАСТО (*също така тихо*)
Да...

ДОН САЛУСТ

Дойде си оня ден...

А помним го дете със русички къдрици
и вие на шега му давахте жълтици...
Но възмъжа... Жени... Гуляи цели дни,
оркестри, бал-маски над морските вълни,
концерти, всякакви младежки лудории,
омаял бе Мадрид, пилеейки пари, и
след три години — край на блясък и разкош.
И в Индия ходи, но върна се без грош...

РУИ БЛАС
Сеньор...

ДОН САЛУСТ

Какъв сеньор?! Та ние сме роднини!
Родът Басан е стар. Херцози, херцогини...
Ингес д'Ивиса наш працядо той е бил,
дон Педро му е внук. И той се задомил
за Мариана Гор. Родила Мариана
единствен син, Хуан, сеньор на океана
при Филип Втори. Той, Хуан, пък дал живот
на двама сина, все от този същи род.
Маркиз съм от Фиклас, а вие граф Гарофа,
два стиха от сонет в една и съща строфа.
По женска линия, и там един сме клон;
аз португалец съм, а вий от Арагон.
И тъй, любезни мой, най-близки сме роднини,
аз — плод, а вие — цвят от същите градини.

РУИ БЛАС (*настрана*)
Какво цели с това? Къде ме тласка той?

Докато Дон Салуст говори, маркиз Де Санта Крус, Дон Алвар де Басан-и-Бенавидес, старец с бели мустаци и голяма перука, се приближава до тях.

МАРКИЗ ДЕ САНТА КРУС
Щом ваш е братовчед, то значи е и мой?

ДОН САЛУСТ

Е, да, от произход един и същ сме ние.
Маркиз де Санта Крус.

(Представя му Руи Блас.)

Дон Цезар.

МАРКИЗ ДЕ САНТА КРУС

Значи вие
сте този, що умрял го смятахме?

ДОН САЛУСТ

Да, той.

МАРКИЗ ДЕ САНТА КРУС

Вий бяхте?...

ДОН САЛУСТ

В Индия.

МАРКИЗ ДЕ САНТА КРУС *(вглежда се в Руи Блас)*

Да, той е, боже мой!

ДОН САЛУСТ

Познахте го, нали?

МАРКИЗ ДЕ САНТА КРУС

Да, знам го още бебе.

ДОН САЛУСТ *(тихо на Руи Блас)*

Нещастникът е сляп, но, както виждаш, тебе
веднага те позна, позна те изведнъж...

САНТА КРУС

Здравейте, драги мой!

РУИ БЛАС (*покланя се*)
Сеньор...

МАРКИЗ ДЕ САНТА КРУС (*тихо на Дон Салуст, посочва Руи Блас*)

Прекрасен мъж!

(*На Руи Блас.*)

Приятно ми е...

ДОН САЛУСТ (*тихо на маркиза, отвежда го настрана*)
Аз платих му дълговете.

Ала и вий все пак сега му помогнете:
на краля куриер, вакантен някой пост,
а на кралицата...

МАРКИЗ ДЕ САНТА КРУС (*тихо*)
Какъв чудесен гост!
Не ще забравя... Да... И при това, роднина!

ДОН САЛУСТ (*тихо*)
В Кастилския съвет, там слушат ви мнозина.
Застъпвам се пред вас...

Обръща гръб на маркиза и отива при другите благородници, на които също представя Руи Блас. Между тях е и граф Алба, великолепно нагизден.

Дон Цезар де Басан,
роднина, братовчед и с благороден сан.

Благородниците разменят учтиви поклони с Руи Блас, който е все още поразен.

ДОН САЛУСТ (*на граф Рибаргоза*)
Аз снощи ви видях в театър „Аталанта“:
на Линдамира в танц сияеше таланта.

(Възхищава се от елека на граф Алба.)

Какъв красив елек!

ГРАФ АЛБА

По-хубав имах аз,
но ми го дигнаха — прочутия у нас
крадец Маталобос...

ВЕСТИТЕЛ (*в дъното*)

Кралицата пристига!

В редици, господа!

Големите завеси на стъклената галерия се отварят. Благородниците се нареждат от двете страни на вратата. Гвардейци образуват шпалир. Руи Блас, задъхан, не на себе си, излиза на авансцената, сякаш търси да се скрие. Дон Салуст го следва по петите.

ДОН САЛУСТ (*тихо на Руи Блас*)

О, стига, Руи Блас, стига!

Съдбата днес към теб отправя взор честит.
Свести се, Руи Блас! Напускам аз Мадрид.
Онази къщичка, в която сам живееш,
оставям я на теб, ти сам ще я владееш.
И разполагай там със всичко както щеш.
От нея само ключ един ще ми дадеш.
Ако ме слушаш, пак ще станеш най-богат,
от всички най-могъщ във кралския палат.
В живота се върви и слепешком, Руи Блас:
очите затвори, за теб ще гледам аз!

Нови гвардейци се появяват в дъното.

ВЕСТИТЕЛ (*високо и тържествено*)
Кралицата!

РУИ БЛАС

О, тя!

Появява се Кралицата, великолепно облечена и заобиколена от придворни дами и пажове, под балдахин от червено кадифе, носен от четирима гологлави камерхери. Руи Блас я гледа изплашен, поразен от тази ослепителна гледка. Всички испански благородници слагат шапките си на главите; маркиз Дел Басто, граф Алба, маркиз Де Санта Крус и Дон Салуст. Изведнъж Дон Салуст отива бърже до креслото, взема оттам шапката и я подава на Руи Блас.

ДОН САЛУСТ

Що става с теб, човече!

Сложи си шапката. Испански гранд си вече!

РУИ БЛАС (*объркан, тихо на Дон Салуст*)

Що искате от мен? Кажете го сега!

ДОН САЛУСТ (*посочва му Кралицата, която бавно минава през галерията*)

Любовник ѝ стани, макар и на шега!

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

ИСПАНСКАТА КРАЛИЦА

Салон до спалнята на Кралицата. Вляво — малка врата, която води в спалнята, вдясно, на отрязан ъгъл — друга врата, която води към други апартаменти. В дъното — големи отворени прозорци. Хубав летен следобед. Голяма маса. Кресла. Статуя на светица, разкошно нагиздена и изправена до стената. Под нея се чете: „Санта Мария Есклава^[1]“. На срещнатата стена — Богородица, пред която гори златно кандило. До кандилото — портретът на Карл II в цял ръст и в естествена големина.

При вдигане на завесата Мария Нойбургска седи в ъгъла до една придворна дама, младо и хубаво момиче. Кралицата е облечена в бяла рокля от сребърен брокат. Тя бродира, като от време на време престава да работи, за да каже нещо. В срещуположния ъгъл на кресло с високо облегало е седнала Доня Хуана де ла Куева, Херцогиня Албукеркска, първата измежду почетните дами на Кралицата, с ръкоделие в ръце. Тя е стара жена, облечена в черно. До херцогинята около една маса са насядали придворни дами и също работят ръкоделие. В дъното Дон Гуритан, граф Д’Оният, майордом, висок, сух, със сиви мустаци, около 55-годишен. Той има лице на стар воин. Облечен е обаче с прекалена елегантност. Носи панделки дори на обувките си.

[1] *Санта Мария Есклава* — става дума не за светица, както погрешно твърди Юго, а за едно от наименованията на Богородица в испанския език. ↑

СЦЕНА ПЪРВА

Кралицата, Херцогиня Албукеркска, Дон Гуритан, Касилда, дуени.

КРАЛИЦАТА

Заминал значи днес?! Но вместо да отдъхна,
отново дон Салуст със ужас ме облъхна.
Ах, как ме мрази той!

КАСИЛДА

Обаче този път
изгонен е, нали?

КРАЛИЦАТА

Той мрази ме до смърт!

КАСИЛДА

Но, господарке...

КРАЛИЦАТА

Не, Касилда, без съмнение,
маркизът ми е враг, за мен той зъл е гений.
Преди да си върви — по дворцовия ред, —
той трябваше от мен да бъде тук приет.
Пристъпваха поред сеньори върволица,
протягах им ръка аз, тяхната кралица,
и тъжно вирах се във срещната стена,
в рисувания бой, потънал в мрачина,
когато изведнъж на фона му неясен
видях, че иде той — човек и враг опасен —
и миг подир това изправи се пред мен,
придържайки с ръка кинжала позлатен,
от който святкаше студената стомана.
И погледът му зъл ме цялата обхвана.

Наведе се, пълзящ, докосна ме така,
че сетих змийски студ на своята ръка.

КАСИЛДА

Изпълнил си дългът човекът, според мене...

КРАЛИЦАТА

Целувка беше уж, пък устните — студени...
след туй не го видях, заминал тази нощ,
но сещам и до днес зловещата му мощ;
той има не душа, а пъкъл и тъмница,
пред него съм жена, без сила на кралица.
Усещам тази власт и в своя сън дори:
ах, този демон зъл и нощем ме мори;
омраза, злоба, гняв в зениците му бляска,
с отрова змийска той нечакано ме стряска,
целувката му — лед по пръстите пълзи,
нахлува в мойта кръв, за да я замрази.
Какво ще кажеш, а?

КАСИЛДА

Видения, госпожо.

КРАЛИЦАТА

Но други грижи днес ме истински тревожат.

(Настрана.)

Това, що ме гнети, ах, крия го от тях!...

(На Касилда.)

Бедняци виждам въвн. Изглежда, ги е страх
да приближат.

КАСИЛДА *(отива до прозореца)*

Все там стоят, не си отиват.

КРАЛИЦАТА

Хвърли им тез пари.

КАСИЛДА (*взема кесията и я хвърля през прозореца*)

Вий тъй сте милостива,
сърдечна и добра, и щедра сте по нрав!

Посочва ѝ Дон Гуритан, който, прав и мълчалив, в дъното на салона, е спрял върху Кралицата поглед, пълен с нямо обожание.

А нещо за Онят? За тоя беден граф?
Поне един привет. О, той е тъй достоен...
Разнежено сърце под бронята на воин.

КРАЛИЦАТА

Досаден ми е той.

КАСИЛДА

Но е така злочест!

КРАЛИЦАТА (*като се обръща към Дон Гуритан*)

Здравейте, графе!

Дон Гуритан се приближава с три поклона и въздишайки, целува ръката на Кралицата, която приема това с разсеян и безразличен вид. След тази церемония той се връща на мястото си до креслото на Херцогинята.

ДОН ГУРИТАН

Тя е тъй красива днес!

КАСИЛДА (*гледа след него как се отдалечава*)

О, бедничкият щърк! Край вадата застава
и цял ден чака лов. Най-сетне получава
по милост „добър ден“ — във сух речитатив,
и с плячка в своя клюн, отива си щастлив!

КРАЛИЦАТА (*с тъжна усмивка*)
Мълчи!

КАСИЛДА

Щастлив е той, щом само миг ви зърне,
не ви ли види днес, готов е да посърне!

(Възхищава се от ковчежето, сложено върху масата.)

Каква прекрасна вещ!

КРАЛИЦАТА

Прекрасна е, личи...

КАСИЛДА

Чудесен материал!

КРАЛИЦАТА (*подава ѝ едно ключе*)

Вземи и отключи.

Ще сложа там цветя или реликва свята,
на моя скъп баща във Нойбург ще я пратя.
Доволен ще е той!

(Замечтава се за миг, след това рязко се изтръгва от замечтаността си. Настрани.)

Да мисля ли? Не ща!

Изчезва споменът, изчезва мисълта.

(На Касилда.)

Ах, книга някаква донес от мойта стая.
Но как да я чета? Испански аз не зная.
А кралят е на лов. Защо от мен страни?
Отсъства с месеци, а с мен е два-три дни.

КАСИЛДА

Да си жена на крал и да живееш в скука!

(Кралицата отново потъва в мечтите си, след това се съвзема, като прави усилие над себе си.)

КРАЛИЦАТА

Ще се разходя...

При тези думи, казани с неудържим порив, Херцогиня Албукеркска, която до този момент седи неподвижна в креслото си, вдига глава, става и прави дълбок реверанс пред Кралицата.

ХЕРЦОГИНЯТА *(с рязък и суров тон)*

Но кралицата оттука,
излиза при ескорт на кралски адютант
и само през врата, отключвана от гранд.
Обаче в тоя час в двореца никой няма.

КРАЛИЦАТА

Затворница ли съм? Ах, искат тук смъртта ми!
Дукесо, моля ви!...

ХЕРЦОГИНЯТА *(с нов дълбок поклон)*

Щом минеш тоя праг,
законът е такъв.

(Сяда на мястото си.)

КРАЛИЦАТА *(улавя отчаяно главата си с две ръце, настрана)*

Ще помечтая пак.

Не!

(Високо.)

Ланскенет нали да се играе може?
Елате тук при мен!

ХЕРЦОГИНЯТА (*на придворните дами*)
Не мърдайте, госпожи!

(Става и дълбоко се покланя пред Кралицата.)

У нас кралицата играе ланскенет
със краля или с друг роднина — братовчед.

КРАЛИЦАТА (*гневно*)
Повикайте един...

КАСИЛДА (*настрана, като поглежда Херцогинята*)
Дуенята е строга...

ХЕРЦОГИНЯТА (*като се кръсти*)
Роднини няма тук... По волята на бога
и майка му умря, та той сега е сам...

КРАЛИЦАТА
Тогав да ядем!

КАСИЛДА
Готова съм да ям...

КРАЛИЦАТА
Касилда, хайде с мен.

КАСИЛДА (*настрана, като поглежда Херцогинята*)
Тя пак се нещо муси!

ХЕРЦОГИНЯТА (*с дълбок поклон*)
Щом кралят не е тук, самичка ще закуси.

КРАЛИЦАТА (*вън от себе си*)
Ни крачка вън оттук! Не бива и да ям?!
С какво да се теша, и аз сама не знам.
Умирам всеки ден, откакто съм кралица...

КАСИЛДА (*гледа я съчувствено, настрана*)
Злочесто същество, затворено в тъмница!
А този стар дворец напомня ми — тъга,
заспало бласто и застанал на брега —
за нейното сърце единствена победа

(поглежда Дон Гуриган, неподвижно изправен в дъното на залата)

мечтае стар глупак и влюбено я гледа!

КРАЛИЦАТА (*на Касилда*)
Но някоя игра забавна измисли!

КАСИЛДА
Щом кралят не е тук, вий кралят сте, нали?
Да свикаме тогаз съвета министерски...

КРАЛИЦАТА
Какво? Да гледаме муцуни осем зверски
с брътвеж за Франция, на краля в скръб обзет
за Рим, за някакъв на архидук портрет —
разнасяли го в Бургос, сред пищни кавалкади,
под златен балдахин от някакви алкади?!
Не, друго измисли!

КАСИЛДА
На старата напук,
придружник някой млад ще ви покания тук...

КРАЛИЦАТА (*с укор*)
Касилда!

КАСИЛДА

Този ваш дворец и мен потиска,
да видя хубав мъж, ужасно ми се иска...
Аз мисля, старостта по-лесно идва в нас,
щом само старци тук се мяркат всеки час...

КРАЛИЦАТА

Ти смееш се. Но в скръб сърцето остарява,
загубваш радостта, сънят не се вестява...

(Замислена.)

Аз най-щастлива съм във парка. Само там
свободна съм.

КАСИЛДА

Защо щастлива сте, не знам:
зад всеки мрамор бди по някоя засада,
засенчва ви света високата ограда.

КРАЛИЦАТА

Как бих излязла вън!

КАСИЛДА

Добре ли ви разбрах?
Госпожо, чуите ме, по-тихо... Не е грях,
че в този глух затвор, тъй мрачен и ужасен,
жадувате простор — свободен и прекрасен.
Ний имаме и ключ от пътната врата.
У мен е този ключ и даже през нощта
ний можем с вас да се измъкнем чудесно
и хукнем из града.

КРАЛИЦАТА

Мълчи!

КАСИЛДА

Съвсем е лесно!

КРАЛИЦАТА

Мълчи!

(Отдалечава се за малко от Касилда и отново изпада в своята замечтаност.)

Защо не съм не в тази самота,
а там — в Германия, при майка и баща.
Там с моята сестра играехме в тревата,
селяци срещахме на работа в полята,
говорехме със тях. Чудесно бе. Уви,
един ужасен мъж във черно се яви.
Уплаших се. При мен бе моята сестрица.
Той каза: „Утре вий испанска сте кралица.“
За татко туй бе чест. За майка ми — тъга.
Аз знам, и той, и тя оплакват ме сега...
На моя мил баща ще пратя туй сандъче.
Ще е доволен той... А мен тук скръб ме мъчи...
В кафеза птичките измряха до една...

Касилда прави движение с ръце, като че извива шия и поглежда изпод вежди Херцогинята.

Аз нямам и цветя от родната страна,
не ме посрещат тук с гальовна дума родна.
Кралица съм била! Бях някога свободна.
А паркът тъй е пуст, тъй глух е през нощта,
високи зидове засенчват ми света...

Отвън долитат звуци на далечна песен.

Какъв е този шум?

КАСИЛДА

Перачките при кеят
завръщат се дома, по улиците пеят.

Песента се приближава. Различават се вече думите, Кралицата жадно слуша.

ГЛАСОВЕ ОТВЪН

Защо да надничам
за птички в леса?
Ти имаш, момиче,
на птичка гласа.

В небето се мяркат
звезди и лъчи,
звездата най-ярка
е в твоите очи.

Април иде цветен
и с ведро лице,
най-милото цвете
е в твойто сърце!

И песен, и птички,
и пролетен зов —
в сърцата на всички
се казва — любов!

Гласовете заглъхват и се отдалечават.

КРАЛИЦАТА

Любов! Да, тез жени щастливи са сега,
в мен буди песента им радост и тъга.

ХЕРЦОГИНЯТА (към придворните)

Ония, дето тъй кралицата вълнуват,

да се разгонят...

КРАЛИЦАТА (*живо*)

Не! Та те едва се чуват!
Не ги пропъждайте, за туй ви моля аз...

(На Касилда, посочва ѝ прозореца в дъното.)

Там до прозореца ще се изправим с вас
и тъй, загледани във гледката красива,
ще ги послушаме...

ХЕРЦОГИНЯТА

Кралицата не бива
да гледа тъй. Това е неприличен жест.

КРАЛИЦАТА

Да, залезът лъчист над долини и лес
и златният прашец, над пътя който плува,
дори и песните, които всеки чува —
са тъй далеч от мен. Простих се със света.
Отнеха ми дори природата, света.
Свободните навън да видя аз не мога...

ХЕРЦОГИНЯТА (*дава знак на присъстващите да излязат*)
Излезте... Тоя ден е посветен на бога.

Касилда прави няколко крачки към вратата.

КРАЛИЦАТА

Къде?

КАСИЛДА (*посочва Херцогинята*)

Тя пъди ни. И прави ви напук.

ХЕРЦОГИНЯТА (*покланя се ниско на Кралицата*)

Кралицата реши да се помоли тук.

Всички излизат, покланят се дълбоко.

СЦЕНА ВТОРА

КРАЛИЦАТА (*сама*)

Да се помоля? Тук? Оставиха ме всички.
С какво да утеша душата си самичка,
душа по тъмен път сама, без светлина...

(Замечтана.)

О, тез следи от кръв по хладната стена!
Нима се е ранил! По своя грешка страда.
Защо прескача той високата ограда!
Донесъл ми е пак любимите цветя,
за толкоз малко ли рискува през нощта?
Ах, онзи тел бодлив, опръскан със кръвта му.
Дантела от ръкав намерих. Капка само
от тази кръв, за мен проляна, е обет...

(Все по-дълбоко потъва в мечтите си.)

И всеки път, кога намирах свеж букет,
да не отивам там пред бога клетва давах,
обаче клетвата отново нарушавах.
Но той? Къде е той? Три дни не е дошел!
О, който и да си, незнаен момко смел,
ти, който в мойта нощ самотна се явяваш,
на милост някаква от мен не се надяваш,
към мене се стремиш през хиляди злини,
проливаш свойта кръв, рискуваш свойте дни,
за да ми поднесеш цветя във мрака черен:
ти, който и да си, приятелю мой верен,
понеже строг закон над нас жестоко бди,
вместо любов — от мен благословен бъди!

(Живо, слага ръка на сърцето си.)

Писмото му е тук...

(Отново изпада в мечти.)

А дон Салуст ме мрази.
Единият е враг, а другият ме пази,
ту ангел виждам аз, ту призрак ме следи.
Понякога в нощта под ярките звезди
една огромна власт ме тласка и привлича.
Заплашва ме Салуст, а другият — обича.
Дали ще ме спаси любимият, не знам,
съдбата като члън ме люшка тук и там...
О, колко слаба вещ си ти, кралице клета!

(Коленичи.)

Помилуй, помогни и окрили сърцето!
Спаси ме, майчице!...

(Сепва се.)

О, тук, на мойта гръд —
дантела, цвят, писмо! Те сякаш ме горят!

*(Бръква в пазвата си, изважда оттам едно измачкано писмо, букетче изсъхнали сини цветя и
къс дантела, опръскана с кръв, и ги слага върху масата. След това отново коленичи.)*

О, Богородице, утеха ти велика,
спаси ме!

(Сепва се.)

Туй писмо...

(Полуобръща се към масата.)

Привлича и ме вика...

(Отново коленичи.)

Не ща да го чета. О, Дево предобра,
на всички страдащи и майка, и сестра,
ела ми помогни!

*(Става, прави няколко крачки към масата, спира се за малко, след това бурно се втурва и
грабва писмото, сякаш под напора на някаква неудържима сила.)*

Да зърна редовете
за сетен път. След туй — на хиляди парчета!

(С тъжна усмивка.)

Цял месец все така говоря. Но, уви!

(Решително разгръща писмото и чете.)

„Във вашите нозе един човек мълви.
Той страда, люби ви, в дълбока нощ загубен,
и като червей същ, в звезда блестяща влюбен,
да отдаде на вас душа е той готов
и с радост да умре от своята любов.“

(Слага писмото на масата.)

Душата свойта жад понякога насища
дори с отрова...

(Слага отново писмото и дантелата в пазвата си.)

Ах, в света аз нямам нищо.
Да любя някого бих искала веднъж,
па нека е дори и кралят, моят мъж!
Но той е тъй студен. От ласки съм лишена.

Голямата двукрила врата се отваря широко. Влиза Вестоносец в парадна униформа.

ВЕСТИТЕЛ *(високо)*
Писмо от краля!

КРАЛИЦАТА *(сякаш внезапно събудена, с радостен вик)*
Как? От краля? О, спасена!

СЦЕНА ТРЕТА

Кралицата, Херцогинята, Касилда, Дон Гуритан, придворни на Кралицата, пажове, Руи Блас. Всички влизат тържествено. Най-напред върви Херцогинята, след това дамите. Руи Блас остава в дъното на сцената. Той е облечен във великолепни дрехи. Наметката му пада върху лявата ръка и я закрива. Двама пажове, носещи върху златошита възглавница писмото на краля, коленичат пред Кралицата на няколко крачки от нея.

РУИ БЛАС (*в дъното, настрана*)
Как хубава е тя! Но аз що търся тук?

КРАЛИЦАТА (*настрана*)
Помогна ми сам бог!

(*Високо.*)

На моя скъп съпруг
благодаря.

(*Към Херцогинята.*)

Това писмо е отдалече?

ХЕРЦОГИНЯТА
От Аранхуес. Ловът, изглежда, там е вече.

КРАЛИЦАТА
Да, кралят всред лова навярно е разбрал,
че аз умирам тук от скука и печал.
Я дайте го...

ХЕРЦОГИНЯТА (*с дълбок поклон*)
О, не! Съгласно обичая
аз трябва най-напред що пише да узная.

КРАЛИЦАТА
Добре, четете вий.

Херцогинята взема писмото и бавно го разгръща.

КАСИЛДА (*настрана, тихо*)
Какъв ли поздрав мил...

ХЕРЦОГИНЯТА (*чете*)
„Госпожо, вятър, дъжд... Шест вълка съм убил.
Подписал: Карлос“...

КРАЛИЦАТА
Ах!

ДОН ГУРИТАН
Това ли е?

ХЕРЦОГИНЯТА
Да, графе.

КАСИЛДА (*настрана*)
Шест вълка той убил! Да се похвали, прав е.
Скучае тя до смърт по своя царствен мъж,
желае го, а той — шест вълка изведнъж!

ХЕРЦОГИНЯТА (*на Кралицата, подавайки ѝ писмото*)
Желаете ли?...

КРАЛИЦАТА (*отблъсква ръката ѝ*)
Не.

КАСИЛДА (*на Херцогинята*)
Това ли е?

ХЕРЦОГИНЯТА

То стига.

Та кралят е на лов. Щом някъде пристига,
той пише за дъжда, той пише за лова...

О, но не пише сам.

(Отново се вглежда в писмото.)

Диктувал е това.

КРАЛИЦАТА *(дръпва писмото от ръцете ѝ и на свой ред се
взира)*

От кралската ръка е подпис само сложен...

(Взира се още по-внимателно, поразена от изненада. Настрана.)

Възможно ли е? Ах! Но почеркът е, боже,
на онова писмо!...

(Посочва с ръка писмото, което току-що е прибрала до сърцето си.)

Що значи туй, не знам...

(Към Херцогинята.)

С писмото кой дойде?

ХЕРЦОГИНЯТА *(посочва Руи Блас)*

Ей онзи момък там.

КРАЛИЦАТА *(полуобърната към Руи Блас)*

Как? Този млад човек?

ХЕРЦОГИНЯТА

Той лично го донесе.
Придружник тук при вас на служба той от днес е.
От краля Санта Крус изпросил оня ден
на тази длъжност тук да бъде назначен.

КРАЛИЦАТА
И кой е?

ХЕРЦОГИНЯТА
Дьо Басан. Дон Цезар... Този момък
е граф Гарофа-син. На знатен род потомък.
По кръв аристократ най-съвършен...

КРАЛИЦАТА

Добре.

(Към Руи Блас.)

Да чуем този граф.

РУИ БЛАС

На мене взор да спре!?
Треперя, боже мой!

ХЕРЦОГИНЯТА *(на Руи Блас)*
Елате по-наблизо...

ДОН ГУРИТАН *(гледа накриво Руи Блас, настрана)*
При нея млад човек? Туй в сметките не влиза...

Руи Блас, бледен и развълнуван, се приближава.

КРАЛИЦАТА *(на Руи Блас)*
Вий бяхте в Аранхуес?

РУИ БЛАС *(покланя се)*

Да, бях.

КРАЛИЦАТА

И кралят там
набързо туй писмо е издиктувал сам?

РУИ БЛАС

Диктуваше го той, от коня без да слиза,
на свой придворен.

КРАЛИЦАТА (*настрана*)

Той със поглед ме прониза!...
Да питам ли — кому?

(*Високо.*)

Свободен сте... Ах, не...

Руи Блас, който е направил няколко крачки, за да излезе, се връща при Кралицата.

Кои присъствуваха — пеша и на коне?

Руи Блас се покланя.

(*Настрана.*)

Защо треперя тъй от тръпка непозната?

(*Високо.*)

Кои?

РУИ БЛАС

Не бих могъл да кажа имената?

Отскоро моят крал ме с милост осени.
Напуснал съм Мадрид преди три дни...

КРАЛИЦАТА (*настрана*)

Три дни?

(Спира върху Руи Блас поглед, пълен със смущение.)

РУИ БЛАС (*настрана*)

О, ревност ме мори! Тя другиму жена е,
и на кого?! Ах, злост сърцето ми дълбае!

ДОН ГУРИТАН (*приближава се до Руи Блас*)

Придружник в своя двор ви кралят назначи.
Каква е службата, не знаете, личи.
С кралицата съсед сте. Там! И щом на прага
се кралят появи, отваряте веднага.

РУИ БЛАС (*трепва, настрана*)

Да му отварям? Аз?

(Високо.)

Той не е тук.

ДОН ГУРИТАН

Все пак,
внезапно може той да се завърне...

РУИ БЛАС (*настрана*)

Как?

ДОН ГУРИТАН (*настрана, наблюдавайки Руи Блас*)

Какво му е?

КРАЛИЦАТА *(която всичко чува и чийто поглед остава прикован върху Руи Блас)*

О, как е бледен!

Руи Блас се олюлява и се обляга на едно кресло.

КАСИЛДА *(на Кралицата)*

Прилоша му!

РУИ БЛАС *(който едва се държи на нозете си)*

Не, нищо. Мина ми... преуморен съм само.

От дългата езда... От слънцето... Цял ден...

(Настрана.)

Да му отворям? Аз?

(Пада изтощен в едно кресло. Наметката му се отваря и открива лявата му ръка, превързана с кървава кърпа.)

КАСИЛДА

В ръката е ранен!

КРАЛИЦАТА

О, господи!

КАСИЛДА

Почти е в безсъзнание!

Да го свестим!

КРАЛИЦАТА *(бърка в пазвата си)*

Вземи това благоухание!

Да, малко силен спирт! Как блед, е на лице!

*(В този миг погледът ѝ пада върху маншета, който Руи Блас носи на дясната си ръка.
Настрана.)*

Ах, същият маншет!...

*В същото време тя изважда шишенцето от пазвата си и в смущението си заедно с него
измъква и парчето дантела, скрито там. Руи Блас, който не сменя очи от нея, вижда
дантелата да се появява от деколтето на Кралицата.*

РУИ БЛАС (*потресен*)
До нейното сърце.

КРАЛИЦАТА
Да, той е...

РУИ БЛАС (*настрана*)
Да умра сега, е тъй приятно!

*В суматохата, докато всички жени се суетят около Руи Блас, онова, което става между
него и Кралицата, остава незабелязано от никого.*

КАСИЛДА (*поднася шишенцето под носа на Блас*)
Кога сте се ранил? Отдавна вероятно?
По пътя ви призля? Та нямаше, ли друг
със кралското писмо да се изпрати тук?

КРАЛИЦАТА (*на Касилда*)
Свърши с въпросите, по-зле му става, драга.

ХЕРЦОГИНЯТА (*на Касилда*)
Кралицата това съвсем не я засяга!

КРАЛИЦАТА
Но щом е писал той писмото, значи той
и ще го донесе.

КАСИЛДА

Но той не каза кой
писмото писал е.

КРАЛИЦАТА (*на Касилда*)
Мълчи!

КАСИЛДА
А вашта рана
боли ли ви?

РУИ БЛАС
О, не...

КРАЛИЦАТА
Госпожи, късно стана.
До вкъщи болният да бъде придружен.

(Към пажовете в дъното.)

Че кралят тази нощ да се вести при мен,
да прекрати лова — о, не, това не може.

(Прибира се заедно със свитата в покоите си.)

КАСИЛДА (*гледа след нея*)
Кралицата е тъй смутена...

(Излиза през същата врата, като взема със себе си ковчежето с реликвите.)

РУИ БЛАС (*сам*)

(Той сякаш още известно време се вслушва с дълбока наслада в последните думи на Кралицата. Изглежда запленил от някаква мечта. Късчето дантела, което Кралицата в своето вълнение е изпуснала, лежи върху килима. Той го вдига, гледа го с любов и го покрива с целувки. След това вдига очи към небето.)

Милост, боже!

(Гледа дантелата.)

От нейното сърце! Парфюм и топлина!

Скрива дантелата в пазвата си. Влиза Дон Гуритан. Той се връща през вратата на спалнята, където е последвал Кралицата. Пристъпва с бавни крачки към Руи Блас. Като стига до него, без да каже нищо, изважда наполовина сабята от ножницата си и с поглед я премерва със сабята на Руи Блас. Двете саби не са еднакви. Той слага обратно своята в ножницата. Руи Блас го гледа в недоумение.

СЦЕНА ЧЕТВЪРТА

Руи Блас, Дон Гуритан.

ДОН ГУРИТАН (*като връща сабята си в ножницата*)
Не, две ще донеса с еднаква дължина.

РУИ БЛАС
Що значи туй, сеньор?

ДОН ГУРИТАН (*важно*)
В шестстотин петдесета
се влюбих до уши. Обаче във предмета
на моята любов, на моя чист копнеж,
се влюби дон Васкес, нахален луд младеж,
и моята мома започна да задиря:
ни в черква, ни дома не даваше й мира.
Сеньор, но, казват, бил незаконороден.
Убих го.

Руи Блас иска да го прекъсне, но Дон Гуритан с махване на ръка го спира и продължава.

След това един прекрасен ден
Хил д'Искола решил нахално да повика
на среща моята метреса Анхелика
с любовно писъмце, изпратено по роб.
Веднага този роб намери своя гроб,
а малко след това убих и господаря.

РУИ БЛАС
Но моля ви...

ГУРИТАН (*продължава*)
Момент! Случи се да заваря

след четвърт век една любима в Ескуриал
с един красавец млад, на име Гамонал.
Прекрасен мъж, висок, с лице като зората,
последна мода шик — и в плаща, и в перата.
Ковеше коня си с подкови от злато.
Убих и Гамонал.

РУИ БЛАС

Кажете ми, защо
разправяте това?

ДОН ГУРИТАН

Защо ли? Да напомня!
Че пие се вода, но не от чужда стомна,
че утре изгревът е в четири часът,
че има хубав кът на две-три левги път,
удобен за дуел, зад черквицата вляво,
че вас ви казват... да... дон Цезар бяхте, право,
аз — дон Гаспар Тасис Гевара Гуритан
и граф д'Онят.

РУИ БЛАС (*студено*)

Добре. Ще бъда утре там.

*От няколко мига Касилда тихо е влязла през малката врата в дъното и чува последните
реплики между двамата мъже, без те да я виждат.*

КАСИЛДА (*настрана*)

Дуел! Да предупредя кралицата!

(Изчезва през малката вратичка.)

ДОН ГУРИТАН

Тук всички
познават моя нрав и моите привички.
А колкото за вас, ще кажа: от сърце

презира́м аз мъже със женствено лице,
контета глупави, засукали мустачки,
красиви франтове, що дебнат с тихи крачки
наивните жени; в тях доблест не личи,
в салоните ей тъй примигват със очи,
изтягат се в кресла или под балдахина,
а губят дъх и сваят при първа драскотина.

РУИ БЛАС

Не ви разбира́м, аз...

ДОН ГУРИТАН

Почакайте, поред:
увлечени сме с вас в един и същ предмет.
Ала един от нас е в повече и пречи.
Аз майордом съм тук, вий — галено човече.
С еднакви сме права. Но аз съм оцетен:
подялба има уж, но във уцърб за мен.
Аз толкоз стар не съм, но много млад сте вие,
затуй изпитвам страх от вас — защо да крия?
Там, дето тримиря, вий седате честит
със светнали очи и страшен апетит.
Това вбесява ме: да се преборим двама
и любовния терен, за мене смисъл няма.
Във тази област аз посредствен съм и вял.
Дотолкова не съм обаче изкуфял,
че да се меря с вас пред тази Пенелопа,
където хубавец така нахално тропа.
Затуй, макар че вий за мен сте момък жив,
с изящна грация и нежен, и красив,
ще ви убия.

РУИ БЛАС

Да? Да почваме веднага.

ДОН ГУРИТАН

Не. Утре аз и вий, в ръце с кинжал и шпага,

в посочения кът да бъдем призори,
там, без свидетели и без слуги дори,
да се сразим със вас, тъй както подобава
на благородници в испанската държава.

(Протяга ръка на Руи Блас, който я поема.)

РУИ БЛАС

Туй само между нас? До утре. И така...

Графът кима с глава в знак на съгласие. Руи Блас излиза.

ДОН ГУРИТАН (сам)

Без трепет и без страх подаде ми ръка!
Да те очаква смърт и да си тъй спокоен,
то значи — да си мъж!

Шум от завъртване на ключ в ключалката на малката врата, която води в спалнята на Кралицата. Дон Гуритан се извъръща.

А?! Интересно, кой е?

Кралицата се показва и бързо тръгва към Дон Гуритан, който е изненадан и очарован, че я вижда. Кралицата държи в ръце малкото ковчеже.

СЦЕНА ПЕТА

Дон Гуритан, Кралицата.

КРАЛИЦАТА (*усмихната*)

Ах, търся вас навред.

ДОН ГУРИТАН (*очарован*)

О, щастие! Мене? Да?

КРАЛИЦАТА (*слага сандъчето на масата*)

За дребна работа, не струва си труда...

(Смее се.)

Касилда ей сега препираше се с мене
(не е с ума си тя, но туй е без значение),
тя каза, че сте вий готов за мен тозчас
на всичко...

ДОН ГУРИТАН

Боже мой, разбира се...

КРАЛИЦАТА

А аз

пък казвах, че не сте.

ДОН ГУРИТАН

Госпожо, вий грешите.

КРАЛИЦАТА

Тя каза, че на смърт готов сте да вървите...

Кръвта си...

ДОН ГУРИТАН

Тъй е, да. Кълна се в своята чест!

КРАЛИЦАТА

Но аз не вярвам пак...

ДОН ГУРИТАН

Напразно. Още днес
на всичко съм готов за вас, кралице драга.

КРАЛИЦАТА

На всичко?

ДОН ГУРИТАН

Да.

КРАЛИЦАТА

Добре. Кажете, че веднага
вий всичко зарад мен ще сторите без страх.

ДОН ГУРИТАН

В светия цар Гаспар^[1] и в неговия прах
кълна се! Със кого ще трябва да се бия?

КРАЛИЦАТА

Тогава слушайте: с таз мъничка кутия
напускате Мадрид веднага през нощта
и в Нойбург стигате при моя скъп баща...

ДОН ГУРИТАН (*настрана*)

Загазих.

(*Високо.*)

В Нойбург?

КРАЛИЦАТА

Да.

ДОН ГУРИТАН

Дотам — шестстотин мили?

КРАЛИЦАТА

Петстотин петдесет...

(Показва му копринения калъф, който обвива ковчежето.)

Обаче, графе мили...

пазете тоя дар.

ДОН ГУРИТАН

Вий казвате — нощес?

КРАЛИЦАТА

Веднага.

ДОН ГУРИТАН

Утре — да.

КРАЛИЦАТА

Не може. Още днес.

ДОН ГУРИТАН *(настрана)*

Пропаднах!...

(Високо.)

Но...

КРАЛИЦАТА

Какво? Но вий ми обещахте!

ДОН ГУРИТАН
Не мога...

КРАЛИЦАТА
Зарад мен...

ДОН ГУРИТАН
Най-лош момент избрахте...

КРАЛИЦАТА
Побързайте...

ДОН ГУРИТАН (*настрана*)
Но аз не ще се уловя.

(Високо.)

Не, моля ви се...

КРАЛИЦАТА
Как? Не стига ли това?

(Хвърля се на шията му и го целува.)

ДОН ГУРИТАН (*ядосан и същевременно очарован*)
С това спечелихте. Напускам аз страната.

(Настрана.)

Направи бог мъжа, а дяволът — жената.

КРАЛИЦАТА (*поглежда през прозореца*)
Очаква ви кола за моя роден край...

ДОН ГУРИТАН

Приготвила кола!

Написва набързо върху листче хартия няколко думи и звъни с едно звънче. Влиза Паж. На Пажса.

Това писмо предай
на Цезар дьо Басан. Да, да, преди да легне...
Кажи, че съм на път.

(Настрана.)

Да, той не ще убегне
да срещне моя меч.

(Високо.)

От вас ощастливен,
аз тръгвам...

КРАЛИЦАТА
Добър път!

Дон Гуритан взема ковчежето, целува почтително ръка на Кралицата, покланя ѝ се дълбоко и излиза. Няколко мига след това се чува тропот на кола, която се отдалечава.

КРАЛИЦАТА *(пада в едно кресло)*
Дон Цезар е спасен!

[1] ... светия цар Гаспар... — единият от тримата влъхви, които според Светото писание идват, напътствани от ярка звезда, да се поклонят пред новородения Христос във Витлеем. ↑

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

РУИ БЛАС

В „правителствената зала“ на кралския дворец в Мадрид. В дъното голяма врата, до която се стига по няколко стъпала. В левия ъгъл — ниша, закрита с гоблен. В насрещния ъгъл — прозорец. Вдясно — четвъртата маса, покрита с плюшена покривка. Около масата са наредени осем или десет табуретки за осем или десет души, и още толкова пюпитри върху масата. Опази страна на масата, която е срещу зрителя, е заета от голямо кресло, покрито със златна драперия, а над креслото — балдахин от златна дамаска с герба на Испания, всичко изпъстрено с кралски корони. До това кресло — друго, по-малко.

Когато завесата се вдига, Кралският таен съвет започва заседанието си.

СЦЕНА ПЪРВА

Дон Мануел Ариас, управител на Кастилия; Дон Педро Велес де Гевара, граф Де Кампореал, съветник на „плаща и шпагата“ в Сметната палата; Дон Фернандо де Кордова-и-Алигар, маркиз Де Прието, същата длъжност; Антонио Убия, главен счетоводител на приходите; Монтасго, съдебен съветник в Палатата по работите на двете Индии^[1]; Коваденга, върховен секретар на островите^[2]. Много други съветници. Съдебните съветници са облечени в черни дрехи, другите — в дворцова униформа. Кампореал носи ордена „Калатрава“^[3] върху наметката си, а Прието — „Златното руно“ на шията.

Дон Мануел Ариас, управител на Кастилия, и граф Де Кампореал разговарят тихо, на преден план. Другите съветници са образували групи тук-там из залата.

ДОН МАНУЕЛ АРИАС

В напредъка му бърз се крие тъмна тайна.

ГРАФ ДЕ КАМПОРЕАЛ

И орден най-висок. В ръцете — власт безкрайна
и секретар всеобщ, а после — и херцог!

ДОН МАНУЕЛ АРИАС

В шест месеца това.

ГРАФ ДЕ КАМПОРЕАЛ

Крепи го сякаш бог.

ДОН МАНУЕЛ АРИАС

Кралицата!

ГРАФ ДЕ КАМПОРЕАЛ

О, да. Покойната съпруга
не е забравил Карл, макар че има друга:
зарязал власт и трон, седи в Ескуриал...
Кралицата е крал.

ДОН МАНУЕЛ АРИАС

Така е, Кампореал:
над нас царува тя, дон Цезар пък — над нея.

ГРАФ ДЕ КАМПОРЕАЛ

По странен начин той и властва, и живее.
С кралицата не е във връзка, туй го знам.
Избягва я дори. И всичко върши сам.
Шест месеца следя и дебна най-грижливо:
по някаква не знам каква прищявка дива,
живее нейде към двореца на Тормес
във къща, жилище по-скоро за мъртвец,
със щори спуснати дори и лятно време
и му прислужват там лакеи — негри неми.

ДОН МАНУЕЛ АРИАС

Как? Негри? Неми?

ГРАФ ДЕ КАМПОРЕАЛ

Да. Но има други, знам,
обаче те са тук, те не живеят там.

ДОН МАНУЕЛ АРИАС

Мистерия.

ДОН АНТОНИО УБИЛЯ (*който се е приближил от известно време до тях*)

Все пак от род е той известен.

ГРАФ ДЕ КАМПОРЕАЛ

И странното е там, че ми изглежда честен.

(На дон Мануел Ариас.)

Роднина на Салуст, вий помните, нали,
що лани от една жена се провали?

Дон Цезар само бе, а днес е власт голяма,
бе ветрогон голям, какъвто втори няма.
Направо бе чудак, познат нашир и дълж,
огромен капитал прахоса изведнъж
по пиршества, жени, гемии и каляски,
с огромен апетит, та, казано без краски,
безброй богатства той погълнал би с уста.
И неочаквано — изчезна от света.

ДОН МАНУЕЛ АРИАС

На младини лудя, щом възмъжа, се стресна.

ГРАФ ДЕ КАМПОРЕАЛ

Да, леката жена на старини е честна.

ДОН АНТОНИО УБИЛЯ

Аз смятам го почтен.

ГРАФ ДЕ КАМПОРЕАЛ (*смее се*)

Наивник Убия!

Харесват му, личи, подобни светила...

(*С многозначителен тон.*)

Кралицата сега с цивилната си листа
ни струва милион, сто хиляди и триста
и шестдесет и шест дуката. Тъй, нали?
Ако желаеш лов, там мрежата хвърли —
във мътната вода.

МАРКИЗ ДЕ ПРИЕГО (*приближава се*)

Това е некрасиво,

говорите така съвсем непредпазливо.

Баща ми казваше, когато да умре:

„Любимеца ласкай, и с краля си добре.“

Да почнем, прочее, с държавните въпроси.

Всички сядат около масата, едни вземат в ръка перо, други прелистват книжа. И въпреки това чувства се безделието. Няколко мига мълчание.

МОНТАСГО (*тихо на Убиля*)

От кралската хазна подкрепа брат ми проси
да купи длъжността алкад за своя внук.

ДОН АНТОНИО УБИЛЯ (*тихо*)

За моя братовчед вий обещахте тук
да бъде в Ебро кмет повикан преди всички.

МОНТАСГО (*високо*)

На вашта дъщеря отпуснахме парички
за сватбата... и пак настъпвате напред.

ДОН АНТОНИО УБИЛЯ (*тихо*)

Ще стане той алкад.

МОНТАСГО (*тихо*)

А внук ви — в Ебро кмет.

Стискат си ръцете.

КОВАДЕНГА (*изправя се*)

Аз мисля, господо, че в тази днешна криза
от своя кръг човек не трябва да излиза.
Затуй да уредим въпроса между нас —
да има всекиму припадаща се част.
Да, не е правилно, не е угодно богу
един да е бедняк, а друг да има много.
Тютюна Убиля в ръцете си държи,
индигото на вас, маркиз, принадлежи.
Кампореал пък той използва монопола
на черния пипер, солта и алкохола,
от златото процент, от черен кехлибар.

(На Монтасго.)

Не гледайте така тревожно, дявол стар!
Вий имате това, що имат днес малцина:
арсеникът е ваш и ваш е кокаина,
десятъкът от цинк, оловото, медта,
и глобите в пари, и разните мита.
Туй вече приходи несметни са, признайте,
аз нямам нищичко. На мене нещо дайте.

ГРАФ ДЕ КАМПОРЕАЛ (*избухва в силен смях*)
Я виж го ти, хитрец! Оплаква се и той!
Събира данъци от острови безброй,
Майорка той държи под острия си нокът,
а и на Тенериф^[4] изсмуква жадно сокът.

КОВАДЕНГА (*разпалено*)
Аз нищо не държа.

МАРКИЗ ДЕ ПРИЕГО (*със смях*)
А черни?

МОНТАСГО

Без пари
дотук ми е дошло. А трябва ми гори...

КОВАДЕНГА (*на маркиз Де Приего*)
Арсеника ми дай, отстъпвам всички черни...

От няколко минути Руи Блас е влязъл през вратата в дъното и присъства на тази сцена, без да го видят говорещите. Той е облечен в костюм от черно кадифе, с яркочервена кадифена наметка. На шапката му — бяло перо, а на шията — орденът на „Златното руно“.
Отначало той ги слуша мълчаливо, след това изведнъж тръгва с бавни крачки и се изправя между благородниците в най-големия разгар на караницата.

[1] ... двете Индии... — Юго има предвид Източна (днешна) Индия и Западна Индия — общо название на испанските владения в Южна Америка. ↑

[2] ... *секретар на островите*. — Става дума за Балеарските и Канарските острови. ↑

[3] ... *ордена „Калатрава“*... — религиозен и военен рицарски орден, основан през 1158 г. от кастилския крал Санчо III за борба с маврите. ↑

[4] ... *Майорка той държи под острия си нокът, а и на Тенериф*... — Майорка, най-големият от Балеарските острови; Тенериф, най-обширният и богат от Канарските острови. ↑

СЦЕНА ВТОРА

Същите, Руи Блас.

РУИ БЛАС (*неочаквано*)
Приятен апетит!

Всички се обръщат. Мълчат от изненада и тревога. Руи Блас си слага шапката и продължава, като ги гледа в лицето.

Министри честни, верни,
съветници добри и предани до смърт!
Безсъвестни слуги, що къщата крадат!
О, как не ви е срам! Във този час тъй мрачен
Испания край вас агонизира, плаче,
а вий не виждате друг светъл интерес,
освен — препълнен джоб и поругана чест.
О, мародери зли! Родината умира,
а вашият грабеж пред гроба й не спира.
О, засрамете се и вижте я добре:
велика беше тя, но днес душа бере.
И всичко се руши. След Филипа Четвърти
Бразилия от нас без битка се откърти^[1]
Елзас ни бе отнет, а пропастта расте:
Щайнфорд във Люксембург и после — Франшконте,
Ормуз и Русийон, и Гоа в океана.
От Фернанбуко пък и помен не остана.^[2]
Европа мрази ви от изток и от юг
и с присмех отдалеч посочва ви юмрук...
А кралят гледа как Британия продължава
с Холандия да краде от нашата държава.
А затова, че нас ни мами даже Рим,
чак в Пиемонт войски испански ний държим
Савойските земи с опасности са пълни

и Франция свой дял очаква да погълне.
И Австрия слухти. Баварският дофен
умира^[3]. Другите — крадци посред бял ден;
Медина във разврат Неапол цял удавя^[4],
безочлив Водемон Милано разпродава.^[5]
Къде е тук церът? Испания гори.
А липсват й добри войници и пари.
Във морските вълни потъна нашта флота —
от триста кораба и хиляди живота.
И вие дръзвате?!... Народът ни, за срам
(грижливо проверил съм всички цифри сам!),
за четвърт век за вас, за вашите метреси,
за ваште пиршества, за ваште интереси
изстисквал е за вас злочестият народ
почти за петстотин милиона своя пот...
Но малко ви е туй. И още ви се иска.
Аз вече се гнуся от вашта алчност низка.
Различни скитници на път и кръстопът
реколтата горят, убиват и крадат.
Не стигат ли войни? Война между князете,
между монасите, метежи в градовете!
Зад всеки храст злодей, приготвил остър меч,
заплашва своя брат със поголовна сеч.
И черквата дори е пълна с пепелянки,
а бурени растат над нейните останки.
Интригите цъфтят, загива честността.
Испания е трап, там хвърля се сметта
на не един народ. Дори сеньори стари
държат със тъмна цел на шайка главатари —
различни чужденци. Мадрид е Вавилон.
Бедняка срещат с бой, богатия — с поклон.
Убийства всяка нощ. И всеки мълком гледа.
Ограбиха и мен оная нощ в Толедо.
Плячкосва се Мадрид, и то посред бял ден.
Подкупен е съда, войникът — зле платен.
Владеехме света до вчера с мощ велика,
а днес едва броим шест хиляди войника —

голтаци, просяци, планинци само с нож,
това е нашта мощ, военната ни мощ.
Един пехотен полк днес банда образува
и падне ли нощта, започва да тършува.
Войникът тъпче с крак и вяра, и закон;
Маталобос е вожд, по-важен от барон:
Крадецът спорове дори със краля води;
а нашият селяк, що в кални ниви броди,
изпраща с хулна реч и кралската кола.
А той, самият крал, терзан от мъка зла,
седи в Ескуриал със мъртвите в беседа
и общия разгром най-безучастно гледа.
Европа със нозе потъпква ни без жал:
порфира бяхме ний, а днес — уви! — парцал.
Страната се руши, а в туй ужасно време
вий карате се — кой останките да вземе.
Испанският народ, на чийто мършав гръб
живеехте до днес, издъхва в мрак и скръб,
издъхва като лъв, от кърлежи изяден,
в бърлогата си — сам, осакатен и гладен.
Карл Пети!^[6] В тези дни на ужас и на смърт
на своя камен гроб вдигни гранита твърд,
стани, ела и виж: тук само зло владее.
Империята, що създаде ти, къде е?
Ръка ни протегни, ела ни помогни,
Испания живеј последните си дни!
Ти глобуса държа в ръката си корава,
бе като слънце той и беше наша слава.
Да, слънцето тогаз изгряваше в Мадрид,
но днес Мадрид е в мрак и е в мъгла обвит —
тъй както в късна нощ, проядена, над бездни,
луната изведнъж зад облаци изчезне...
Империята ти продажници мърсят,
от твоите лъчи монети те секат...
Как, великане, спиш? Те скиптъра ти златен
продават на тегло. Джуджета, рой развратен,
от твоя кралски плащ елечета кроят,

а кралският орел, що не единствен път
със пламъци и гръм изпълвал е простора,
сега оскубан ври в котела на позора.

Съветниците мълчат като зашеметени. Само маркиз Де Прието и граф Де Кампореал вдигат глави и гледат Руи Блас със злоба. После Кампореал, след като казва нещо на Приего, отива при масата, написва няколко думи върху лист хартия, подписва се и дава листа на маркиза, който също се подписва.

ГРАФ ДЕ КАМПОРЕАЛ (*посочва маркиз Де Приего и подава листа на Руи Блас*)

Ний, господин херцог, в оставка сме от днес.
Ний двама — аз и той.

РУИ БЛАС (*взема листа, студено*)

Това ви прави чест.
Изпращам ви от днес със вашата фамилия...

(На Приего.)

Вас — в Андалусия.

(На Кампореал.)

Вас, графе, във Кастилия.
По родните места. И тъй, на добър час!

Двамата благородници се покланят и излизат гордо, с шапки на главата. Руи Блас се обръща към останалите.

И който не върви там, гдето искам аз,
да тръгва подир тях!

Мълчание сред присъстващите. Руи Блас сядва до масата в креслото с високото облегалo и почва да разпечатва кореспонденцията. Докато четe писмата едно след друго, Коваденга, Ариас и Убиля разговарят тихо.

ДОН АНТОНИО УБИЛЯ (*на Коваденга, посочва Руи Блас*)

Да, този мъж не дреме...

Велик ще стане той...

ДОН МАНУЕЛ АРИАС

Дали ще има време?!

КОВАДЕНГА

Ако не е дребнав, какъвто беше днес...

ДОН АНТОНИО УБИЛЯ

Ще стане Ришелъ!

ДОН МАНУЕЛ АРИАС

Или Оливарес!

РУИ БЛАС (*след като е прочел с интерес писмото, което току-що е отворил*)

Компот?! Предсказах ви... Това ни е награда!

(Чете.)

„Внимавай, Д’Олмедо! Подготвя се засада,
за да се отвлече правителствен човек...“

(Разглежда писмото.)

Ала не казва кой... Добре, ще съм нащрек...
Без подпис е.

Влиза един Чиновник и с дълбоки поклони се приближава.

РУИ БЛАС

Какво?

ЧИНОВНИКЪТ

Французкият посланик
за среща е дошел — за статистични данни...

РУИ БЛАС

Аха. Д'Аркур?^[7] О не, не мога...

ЧИНОВНИКЪТ

Чака ви
посланикът на Рим...

РУИ БЛАС

И той да си върви!
Да го приема днес, съвсем е невъзможно.

*Чинovníкът се покланя и излиза. Малко преди това е влязъл един Паж, облечен в ливрея огнен
цвет, със сребърни галони. Той се приближава до Руи Блас.*

РУИ БЛАС (забелязва го)

И моят паж бил тук?! Пак нещо неотложно?

ПАЖЪТ (тихо)

От Нойбург е дошел граф Гуритан...

РУИ БЛАС (изненадан)

Ах, да!

Да дойде утре там, на края на града
при мене в моя дом... Къде е, обясни му.

Пажът излиза. Към съветниците.

След малко, господа, ще е необходимо
да поговорим пак.

Всички излизат, като се покланят дълбоко на Руи Блас. Руи Блас остава сам и почва да се разхожда, потънал в дълбок размисъл. Изведнъж в ъгъла на салона гобленът се открехва и се показва Кралицата. Тя е облечена в бяло и носи корона на главата си. Сияе от радост, като гледа Руи Блас, и погледът ѝ изразява и възхищение, и уважение. Тя държи с едната си ръка гоблена, зад който се провижда тъмна стаичка с малка врата. Като се обръща, Руи Блас забелязва Кралицата и остава като вкаменен пред нея.

[1] ... *Бразилия от нас без битка се откърти...* — Бразилия се възползва от бунта на херцог Де Браганса (вж. бел. 7), отделя се от Испания и става португалска колония (1640). ↑

[2] *Елзас ни бе отнет... Щайнфорд във Люксембург и после Франшконте, Ормуз и Русийон и Гоа в океана. От Фернанбуко пък и помен не остана.* — Елзас е присъединен към Франция по силата на Вестфалския мирен договор (1648). По времето на Карлос II (1665–1700) Испания, която до този момент владеела Южна Нидерландия (част от днешна Белгия), загубва Щайнфорд (1681), след това графство Франшконте (1678). Провинция Русийон е отстъпена на Франция през 1659 г. по силата на Пиренейския мирен договор. Остров Ормуз в Индийския океан е отнет от Испания през 1623 г. От 1640 г. индийският град Гоа е португалска провинция, Фернанбуко, пристанищен град в Бразилия. ↑

[3] *Баварският дофен умира.* — Синът на Максимилиан II, Емануил, умира на 8 февруари 1699 г. на осемгодишна възраст. ↑

[4] *Медина във разврат Неапол цял удавя...* — Херцог Медина-Чели, едновременно вицецрал на Неапол и главнокомандващ войските; известен прахосник и развратник, той размирявал двора с прищевките си. ↑

[5] ... *безочлив Водемон Милано разпродава.* — Шарл-Анри дьо Водемон, владетелят на Милано, бил испански гранд, но водел политика в полза на френския крал Луи XIV. В случая се намеква за опитите му да върне областта Лорен на Франция, като я замени срещу Милано. ↑

[6] *Карл Пети* — вж. бел. 7 към „Ернани“. ↑

[7] *Д'Аркур* — Херцог Д'Аркур (1654–1718), назначен от Луи XIV за посланик на Франция в Мадрид през 1697 г.; правел опити да възстанови на испанския престол френската кралска династия в лицето на Анжуйския херцог. ↑

СЦЕНА ТРЕТА

Руи Блас, Кралицата.

КРАЛИЦАТА

Сеньор, благодаря!
За тез слова към тях съвсем не ви коря.
Желая от сърце да стисна вашта честна
и доблестна ръка — на всички тъй известна.

Тя тръгва живо към него и грабва ръката му, стиска я с две ръце, преди той да може да ѝ попречи да стори това.

РУИ БЛАС (*настрана*)

Шест месеца аз бях към нея сляп и глух!

(Високо.)

Вий бяхте значи там?...

КРАЛИЦАТА

Да, бях и ясно чух
какво им казахте. И всичко вече зная.

РУИ БЛАС (*посочва скривалището*)

Съвсем не вярвах там да има друга стая.

КРАЛИЦАТА

Това е тъмен кът, в стената издълбан
от Филип Трети^[1]. Там — отчаян, изтерзан,
съпругът ми, прикрит във зидовете влажни,
подслушва своите управници продажни,
събрани на съвет, плячкосващи без срам

държавата...

РУИ БЛАС

Какво им казваше?

КРАЛИЦАТА

Не знам.

РУИ БЛАС

И как постъпваше?

КРАЛИЦАТА

Излизаше оттам
и тръгваше на лов за цели дни и нощи.
Но вие, вий сте друг. Аз сякаш чувам още
как ги ругаете във своя страшен гняв.
Ала макар и строг, напълно бяхте прав.
На тежкия гоблен повдигах леко края,
туй, що видях и чух, наистина ме смая.
Сразявахте ги в миг един след друг така,
че само вий един стоехте на крака.
И кой ви каза тез неща, числа и данни,
така убийствени, така добре подбрани?
Вий всички знаете. А смелият ви глас
гърмеше, сякаш бе гласът на кралска власт.
Защо величествен, на божество приличен,
пред тях стоехте вий?

РУИ БЛАС

Защото ви обичам!

А те ме мразят, знам, със нечовешка страст.
Но туй, що те рушат, ще падне върху вас.
Съвсем не ме е страх, аз смело заявявам,
че вас за да спася, света от зло спасявам.
Аз любя ви, уви, и тук, на таз земя,
към вас, като слепец към слънце, се стремя.
Госпожо, чуйте ме, обичам ви безкрайно,

несмело, отдалеч, във мрака сгушен тайно.
Във моите очи сте ангел чист и бял —
да ви докосна с пръст дори не бих посмял.
Аз страдах толкоз дни, не знам с какво изкуство
шест месеца от вас прикривах своето чувство,
избягвах ви до днес, но страдах от това...
Не ме безпокоят тез дребни същества...
Обичам ви! Ах, как, о, боже, с вас говоря?
Със вас, кралицата! Кажете, що да сторя.
Със радост ще умра, щом кажете: умри!
Страхувам се за вас! Простете!

КРАЛИЦАТА

Говори!

За първи път пред мен това се казва гласно.
Ти моя дух смути и развълнува страстно!
Нуждая се от теб, от теб, от твоя глас.
Ти казваш, страдал си. Но колко страдах аз!
Шест месеца ме ти избягваш упорито
(но не, не биваше да казвам туй открито!).
Нещастна съм. Мълча. И толкоз ме е страх...

РУИ БЛАС (*който я слуша очарован*)
Не спирайте, мадам... Едва сега разбрах...

КРАЛИЦАТА (*вдига очи към небето*)
Добре, тогава чуй.

(*Настрана.*)

Да, всичко ще му кажа.
Нима това е грях? Аз трябва да покажа
на моето сърце копнежа съкровен.

(*Към Руи Блас.*)

Аз търсех те, а ти се криеше от мен,
и често идвах тук, във тази тайна стая,
да чуя твоя глас, да видя, да узная
какво се върши в теб, в душата ти, в ума.
Гласът ти ме плени и чезнех аз сама.
За мене ти си крал и господар на трона.
Издигнах те и днес ти крал си без корона.
Да, аз направих те пръв в цялата страна.
Туй, що не стори бог, извърши го жена.
От теб получих дар и от възторг треперя,
преди — букет цветя, сега — една империя.
Преди бе тъй добър, сега си тъй велик.
Това една жена го вижда всеки миг.
Ако греша, защо седя във таз тъмница,
затворена като във клетка гълъбица,
без ласка, без любов, сред безнадежден мрак?
Наскоро някой ден ще ти разкажа как
съм страдала със дни, забравена, сломена,
в двореца всеки миг до болка унижена...
На, вчера спалнята поисках да сменя;
не ми харесва тя, тъй мрачна през деня.
Ти знаеш сигурно — умът ти всичко знае, —
че има някога такива тъжни стаи.
Не ме послушаха. Робиня ли съм тук?
Но теб те праща бог. И твоят дълг е, дук,
Испания да спасиш от вълци и хиени,
та с клетия народ да възкресиш и мене.
Говоря ти без ред, с объркани слова,
но ще намериш, знам, здрав смисъл и в това...

РУИ БЛАС (*пада на колене*)

Госпожо...

КРАЛИЦАТА (*тържествено*)

Теб от днес душата си поднасям.

Кралица съм, уви, ала за теб жена съм,
с душа и със сърце съм твоя аз от днес

и вярвам сляпо в теб, че браниш мойта чест.
И щом ме позовеш, ще дойда незабавно.
О, Цезар, горд бъди, сърце велико, славно,
над теб короната на твоя дух блести!

(Целува го по челото.)

Прощавай!

(Повдига го блена и изчезва зад него.)

[1] ... в стената издълбан от Филип Трети. — Фелипе III, крал на Испания (1598–1621), с неразумната си политика предизвиква стопанска разруха в страната. ↑

СЦЕНА ЧЕТВЪРТА

РУИ БЛАС (*сам*)

(Сякаш е потънал в съзерцание на някакво небесно видение.)

О, небе, над мен изгряваш ти!
За първи път блестиш така, откак те помня!
Светът сега пламти във светлина огромна,
като във сън блажен, като във божи рай —
всред хиляди лъчи пленително сияй.
Във мен и вън от мен — навред екстаз и тайна.
Аз радостен съм, горд със гордостта безкрайна,
че вече ме дари с божественост света,
със своята благодат и сила — Любовта!
Тя люби ме! И аз щастлив съм без стеснение,
от краля по-щастлив, че тя обича мене!
О, аз съм като луд! Честит, богат, любим,
херцог, министър — пост, така непостижим!
До вчера шепнех в страх прекрасното й име,
а тя ме прероди, да, тя преобрази ме!...
Вървя като във сън, осеян от звезди!
Ала не беше сън, тя днес ме убеди.
О, да, това бе тя. В косите с диадема —
дантела от сребро. Не приказка, поема,
а тя — от плът и кръв. И гледах, поглед свел,
на златния браслет имперския орел...
Тя има вяра в мен и ме обича лудо!
И ако е така, че бог, по странно чудо,
ни е дарил с любов, решил да смеси в нас,
във нашите сърца величие и страст,
аз, гордият човек, що смут и страх не знае,
аз, който съм любим и смел чрез любовта й,
пред бога всемогъщ, и влюбен, и злочест,

кълна се в своята неопетнена чест
и казвам: „Вярвай в мен било като кралица,
било като жена, затворена в тъмница,
най-предана любов ти разгоря у мен,
и вяра, и копнеж. Не бой се.“

От няколко минути през вратата в дъното е влязъл един мъж, загърнат в широка мантия; на главата му шапка със сребърен ширит. Той тръгва бавно към Руи Блас, без той да го вижда, и в момента, когато Руи Блас, пиян от щастие и екстаз, вдига очи към небето, мъжът грубо слага ръка върху рамото му. Руи Блас се сепва и се обръща като човек, събуден внезапно от сън. Мъжът сваля наметката си и Руи Блас познава в неговото лице Дон Салуст. Дон Салуст е облечен в ливрея с огненочервен цвят и със сребърни ширити като ливреята, която носи пажът на Руи Блас.

СЦЕНА ПЕТА

Руи Блас, Дон Салуст.

ДОН САЛУСТ (*с ръка върху рамото на Руи Блас*)
Добър ден!

РУИ БЛАС (*изплашен, настрана*)
Загубен съм! Салуст!

ДОН САЛУСТ (*усмихнат*)
Жълтици триста давам,
че в този миг за мен не мислехте.

РУИ БЛАС
не ви очаквах днес...
Признавам,

(Настрана.)

Кога ли е дошъл?
Очаквам ангел бял, а иде демон зъл!

(Затичва се към гоблена, който скрива малката врата на тайната стаичка, и заключва вратата. След това, треперейки, се обръща към Дон Салуст.)

ДОН САЛУСТ
Е, драги, как върви?

РУИ БЛАС
Защо сте във ливрея?

ДОН САЛУСТ

За да се вмъкна тук, облякох се във нея.
Не предизвиква страх, ни смут, ни крамоли.
Това е вашата. Познахте я, нали?

Слага шапката на главата си. Руи Блас остава гологлав.

РУИ БЛАС
Страхувам се за вас...

ДОН САЛУСТ
Защо така тревожно?

РУИ БЛАС
Изгонен сте, нали?

ДОН САЛУСТ
Да, много е възможно.

РУИ БЛАС
Ще ви познаят тук. Така, посред бял ден?!

ДОН САЛУСТ
Но кой щастлив човек ще се загледа в мен?
Кой в този бърз летеж и във това гъмжило
ще търси дон Салуст, изпаднал във немилост?
Кой всъщност визира се в лицето на слуга?

Сяда в креслото. Руи Блас остава прав.

Що става във Мадрид? Що ново там сега?
Да, вярно ли е, че от ревност всепризната
за черните очи красиви на хазната
Приего бил от теб изхвърлен като смет?
Не биваше така. Той твой е братовчед.
По майка Сандовал сте двамата със него,
от Сандоваловци е гербът на Приего,

а този същи герб, дон Цезар, е и твой...
Постъпва ли се тъй с роднини, драги мой?
Че вълкът си е вълк, туй истина е стара,
но брат ви щом краде, недейте му се кара.
Така е...

РУИ БЛАС (*поуспокоен*)

Монсенъор, да ви предупредя:
Приего трупаше беда подир беда,
като преотегчи с голям разход бюджета.
Войници трябват ни за бойните полета,
а нямаме пари за истинска войска.
Баварският инфант е болен все така
и вече, че ще мре, от всички се разбира
(наскоро граф Арах ме точно информира!^[1]),
а ерцхерцогът щом си много позволи,
ще имаме война^[2]...

ДОН САЛУСТ

Тук хладно е, нали?

Я вижте, оня там прозорец затворете!

Руи Блас, побледнял от срам и мъка, се колебае един миг. След това, като прави усилия над себе си, отива бавно до прозореца, затваря го и се връща при Дон Салуст, който, седнал в креслото, следи Руи Блас с поглед, в който се чете безразличие.

РУИ БЛАС (*продължава, като се мъчи да убеди Дон Салуст*)

Войната, монсенъор, е страшна, разберете!
И щом сме без пари, ни тласка в пропастта.
Спасението ни е във спестовността.
Но във Бавария поръчах да се каже,
че ний и за война приготвени сме даже.

ДОН САЛУСТ (*прекъсва Руи Блас, като му посочва носната си кърпа, която е изпуснал на земята.*)

Подайте кърпата ми, моля...

Руи Блас, сякаш подложен на мъчение, отново се колебае, но след това се навежда, вдига носната кърпа и я подава на Дон Салуст, който я слага в джоба си.

ДОН САЛУСТ

Е, добре?

РУИ БЛАС (*с усилие*)

Испания да спасим! Тя в скръб зове ни днес
да пазим общия, не своя интерес!
Пред интереса общ се личния забравя.
За всяка добрина народът благославя.
Със смелост да спасим хазната от крадци,
да смъкнем маската на всички подлеци.

ДОН САЛУСТ (*нехайно*)

О, не, не бива тъй. Това е нетактично.
Така да си дребнав дори е неприлично!
Да вдигаш толкоз шум с такъв ужасен тон
за някакъв си там похарчен милион.
Не бива да крещим и да крещим до бога.
Ний с нашта горда кръв, с осанката си строга
живеем рицарски, не бием се в гърди,
не сме като онез, които уж беди
поправят всеки ден и чакат благодарност.
Ти търсиш във Мадрид площадна популярност;
на старите — любим, на младите — кумир!
Това е глупаво и вредно най-подир.
Държавен интерес? За вашия мислете.
„Испания да спасим!“ Безсмислие, което
е казал тук и друг и не по-зле от вас,
а популярността, туй жажда е за власт.
Да лаеш като пес, застанал край хазната,
е също според мен да лаеш по луната.
И доблестта е фалш. А честността? Дори
при Карла Пети тя не струваше пари.
Знам, глупав ти не си. От патоса обаче
ще те лекуваме. Ти беше пленаче,

когато весело балона твой във миг
със някаква игла или с един ритник
разкъсахме. И той се пръсна и отвори
и всички глупости изхвъркнаха нагоре...

РУИ БЛАС

Обаче, монсеньор...

ДОН САЛУСТ (*с ледена усмивка*)

Чудако, докога?

По-важни работи очакват ни сега.

(С рязък и повелителен тон.)

Във моята къщица да бъдеш утре заран.
Когато дойда там, и тебе да заваря.
Това, що готвя с теб, ще блесне изведнъж.
Еднички немите лакеи там задръж.
В градината една каляска, в гъсталака,
пригответна за път, запрегната да чака.
За смяна на коне ще се погрижа сам,
а нужните пари ще ти изпратя там...

РУИ БЛАС

Каквото, монсеньор, нареждате, ще сторя,
но закълнете се, че в цялата история
кралицата...

ДОН САЛУСТ (*който си играе с ножче от слонова кост, леко се
извъръща към Руи Блас*)

Отчет не мисля да ти дам.

РУИ БЛАС (*олюлява се и го гледа ужасен*)

О, страшен сте човек! Със вашта злоба, знам,
ме тласкате сега към пропаст по-дълбока.

Аз гърча се без сваят под вашта власт жестока.

Пак план изготвяте страхотен. Ужасен
очаквам нещо зло... Смилете се над мен!
О, вий не знаете, пред вас не ще отричам:
кралицата, сеньор, аз пламенно обичам.

ДОН САЛУСТ (*хладно*)
О, да, аз знам това.

РУИ БЛАС

Как? Знаете?

ДОН САЛУСТ

Е, да,

аз, драги, всичко знам.

РУИ БЛАС (*опира се в стената, за да не падне, и говори като на себе си*)

И цялата беда
е там, че иска той да си послужи с мене.
Ала това е срам, това е престъпление!

(*Вдига очи към небето.*)

О, боже всемогъщ! О, господи, защо
са тези изпитни?

ДОН САЛУСТ

Сънуваш или що?

Не бива тез неща да вземаш тъй трагично.
Тъй смешно е това. Съвсем е нелогично!
Ще ми благодариш за всичко някой ден.
Аз все вървя напред. И ти върви със мен.
Споменах ти веднъж и пак ще ти повторя:
за твойто щастие аз чудеса ще сторя.
Голяма работа — любовни изпитни!
Та кой ли ги не знай? Те траят два-три дни.

Кове се на една империя съдбата,
а и на твоята част от щастие — при делбата.
Не си наивен ти, ни прост, нито глупак.
И все такъв бъди. Аз кротък съм и благ.
Но ти си мой лакей. Да, ваза, във която
на рой приумици поставям аз цветята.
Та кой говори тъй с лакей като вас?
Аз твой съм господар и ти си в моята власт:
ще те издигна днес, а утре ще те срина.
Направих те сеньор за половин година,
но само временно — прищявка и шега, —
ти май забравил си, че си лакей, слуга.
В кралица влюбен си? Обичан си от нея?
Но не забравяй и лакейската ливрея...
Бъди разумен мъж...

РУИ БЛАС (*слуша разсеяно, сякаш не вярва на ушите си*)

О, боже милостив,
какъв ужасен грях изкупвам нечестив?
Какво съм съгрешил? Ти, който наш баща си,
не ми отказвай днес, о боже, помощта си!
Ужасно страдам, виж. Без никаква вина
захвърлен съм без жал във страшна мрачина.
Един злочест човек в предсмъртна мъка стене!
Във пропаст, монсеньор, захвърляте вий мене.
Сърцето ми без жал разпъвате на кръст,
насищайки така жестоката си мъст...

(*Говори сякаш на себе си.*)

О, да, това е мъст. Картината е ясна.
Това е, знам, против кралицата нещастна.
Ще кажа всичко аз. О, нека знае тя.
Но, боже мой, дали не ще я отвратя
като лъжлив слуга, комуто се полага
да бъде от дома изгонен със тояга?!

О, не, не! Никога! Загубвам сваяст и ум.

Пауза.

(Сякаш сънува.)

А как постъпва той?! Без крясъци, без шум,
машина в тъмнина изгражда той проклета,
на нея — хиляди най-страшни колелета,
и после в зъбците ѝ хвърля на шега
една нищожна вещь, един злочест слуга,
задвигва я и в миг от улея излиза
на части, къс по къс, окървавена риза,
премазана глава, едно сърце във кръв...
Как да не тръпнеш цял пред тази страшна стръв,
когато разбереш, че някак по погрешка
слугата бил и той човек с душа човешка!...

(Обръща се към Дон Салуст.)

Но аз съм още жив! Но аз съм още цял.
Машината не сте вий още завъртял!

(Хвърля се в нозете му.)

Смилете се над мен! Смилете се над нея!
Ваш верен съм слуга, да бъда друг, не смея.
На всичко съм готов, вий знаете добре...

ДОН САЛУСТ *(с досада)*
Не, този млад човек не ще ме разбере.
Досадно...

РУИ БЛАС *(влачи се в нозете му)*
Милост!

ДОН САЛУСТ

Не. Да свършим, господарю.

(Извързва се към прозореца.)

Но тоз прозорец май самичък се отваря.
През него лъха студ.

(Отива до прозореца и го затваря.)

РУИ БЛАС *(изправя се)*

Но стига! Аз съм мъж.
Херцог съм Д'Олмедо, министър всемогъщ,
не ще му позволи главата ми да смаже!

ДОН САЛУСТ

Как каза той това?! Не се запъна даже!
Руи Блас — херцог? Какво? Но ти си полудял!
Мен титлата херцог сам кралят ми е дал!

РУИ БЛАС

Ще викна стражата...

ДОН САЛУСТ

За да разкрия кой сте.

РУИ БЛАС *(силно раздразнен)*

Но...

ДОН САЛУСТ

Рискът ни е общ. И затова — спокойствие.
Аз всички мерки взех. Неуязвим не сте.

РУИ БЛАС

Ще се държа докрай!

ДОН САЛУСТ

О, глупаво дете!

РУИ БЛАС

Без доказателства?!

ДОН САЛУСТ

На вас ви липсва памет.

Предвиждам всичко аз, не давам да ме мамят.

Ти ръкавица си, но пръстите съм аз.

(Тихо, приближава се до Руи Блас.)

И ако утре ти не си на пост у вас,
за да завърша туй, което е готово,
ако със жест, с очи, с едно-едничко слово
ме някак издадеш, разкриеш моя план,
жената, що скъпиш, на любовта ти блян,
чрез хорската мълва, от мен разпространена,
ще бъде публично навред оскандалена.
След туй ще прочете с угаснало сърце
написано за мен нарочно писъмце,
със почерка красив, що тъй добре познава

(не са се минали години оттогава).

Това писмо гласи така: „Аз, Руи Блас,
лакей на дон Салуст, маркиза от Финлас,
се задължавам вред — и публично, и тайно —
да съм слуга добър, да служа всеотдайно.“

РУИ БЛАС *(сломен с угаснал глас)*

Каквото кажете ще върша отсега!

Вратата в дъното се отваря. Влизат съветниците, членове на частния кралски съвет. Дон Салуст бързо се загръща в наметката си.

ДОН САЛУСТ (на Руи Блас, с дълбок поклон)
Разбирам, монсеньор, покорен ваш слуга!

[1] ... *граф Арах ме точно информира...* — *Граф Харах* (1637–1706), дипломатически представител на германския император в испанския кралски двор, съперник на Д'Аркур за политическо влияние. ↑

[2] ... *а ерцхерцогът щом си много позволи, ще имаме война.* — Германският император Леополд I издигал като кандидат за испанския престол своя син ерцхерцог Карл. В това отношение срещал съпротивата на Луи XIV, който се стремял да направи внука си испански крал. Последвалата след смъртта на Карл II „война за испанското наследство“ (1701–1713) завършила с възкачването на престола на френския принц. ↑

ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ

ДОН ЦЕЗАР

Малка стая, разкошно мебелирана, но мрачна. Ламперията и мебелите са в старинен стил и със старинна позлата. Стените са облицовани с тапети от кадифе в малинов цвят, изтъркано тук-там, особено зад облегалата на креслата, с широки златни галони, които образуват отвесни ивици. В дъното — врата с две крила. Вляво, на отрязан ъгъл — голяма камина от времето на Филип II с герб от ковано желязо върху вътрешната стена. На отсрещната стена, на отрязан ъгъл — малка ниска врата, която води към някаква тъмна стаичка. Един-единствен прозорец вляво, доста високо, снабден с железни пръчки и корниз — както в затворите. По стените няколко старинни портрета, опушени и почти изличени.

Гардероб с голямо венецианско огледало. Кресла от времето на Филип III. До една от стените — шкаф с много украшения. Четвъртата маса и върху нея всичко нужно за писане. В един ъгъл — кръгла масичка с позлатени крака. Сутрин. При вдигане на завесата Руи Блас, облечен в черно, без наметка и без ордена на „Златното руно“, силно развълнуван, се разхожда с големи крачки из стаята. В дъното стои един Паж и сякаш очаква заповедите му.

СЦЕНА ПЪРВА

Руи Блас, Пажът.

РУИ БЛАС (*настрана, говори на себе си*)
Какво да правя? Ах!... За нея мисля само...
Как нея да спася? Па нека яростта му
ми пръсне черепа във твърдата стена!
Аз трябва да спася злочестата жена!
Душа, сърце, живот бих жертвувал с охота —
тъй лесно е това, — за да надвия злото.
Но трябва най-напред добре да разбере
на този мъж зловец ужасната игра.
От мрака идва той и пак се в мрака връща,
що готви, що крои във мрачната си къща?
За себе си преди го молах аз смирен —
като страхлив подлец постъпих оня ден.
Да, той е зъл човек. И мен какво ме кара
да вярвам — виждам аз, враждата му е стара
с кралицата, — че той, щом сграбчи я в уста,
ще я освободи след туй — от доброта
към някакъв слуга? О, звярът милост няма!
Но ти ще я спасиш от зиналата яма,
че ти я тласна там, във този черен мрак...
Завърши моят сън. От върха падам — пак
тъй ниско, дето бях... Но тя да се избави!
Отде ще се яви и тук какво ще прави
мъчителят жесток и господарят мой?
И в оня мрачен дом пак господар е той.
И ключове държи като от своя къща,
да я напусне днес, а утре да се връща
и моето сърце, и моя клет живот
да тъпче със нозе, тъй както тоя под.
Нима това мечтах? Духът се замъглява:

така светкавично край мене всичко става.
Аз луд съм. Мислите ми плуват в мрачен рой,
умът ми, с който аз тъй горд бях, боже мой,
подхванат, завъртян от гибелна вихрушка,
като тръстиков ствол от бурята се люшка...
Какво да правя?... Да, ще я предупредя —
да не излиза вън, че дебне я беда.
Наоколо ми — мрак, във пропаст зла пропадам,
усещам примката, но я не виждам... Страдам!
О, да, кралицата в двореца да седи...
Но кой във тоя час да я предупреди?
И как?

*(Замисля се съкрушен. После изведнъж, сякаш осенен от внезапна мисъл и лъч на надежда,
вдига глава.)*

Дон Гуритан! Той също я обича.
Той доблестен е мъж...

(Прави знак на Пажа да се доближи.)

Върви веднага... Тичай
в дома на Гуритан и му кажи, че аз
го молих от сърце кралицата тозчас
да я предупреди, като й каже скрито,
че я грози беда. Каква? Да го не пита.
В двореца да стои най-малко два-три дни.
Да не излиза вън. Нали разбра? Върви!

(Спира го.)

Ах...

(Откъсва от бележника си листче и вади молив.)

Да ѝ предаде това писмо в ръцете...

(Пише бързо на коляното си.)

„Каквото Гуритан съветва ви, правете“...

(Сгъва листчето и го дава на Паж.)

Ако ти спомене за някакъв дуел,
от мен го увери, че с радост бях дошел,
но нека ми прости. Не мога да го срещна...
Ще му се извиня... Причината е спешна...
Кралицата беда я дебне, му кажи,
да гледа два-три дни под ключ да я държи...
Отивай! И вложи дискретност и умение.

ПАЖЪТ

Вий винаги сте бил така добър към мене...

РУИ БЛАС

Върви, мой паж, дали разбра добре?

ПАЖЪТ

Бъдете, монсеньор, спокоен. Да, разбрах.

(Излиза.)

РУИ БЛАС *(сам, рухва в едно кресло)*

Смут и страх

изчезнаха. Ала сърцето ми усеща,
че може, без да ща, да съм забравил нещо...
Да, сигурен човек е Гуритан. Но аз
защо да чакам тук във тоя късен час?
Ще бягам. Със това от него ще открадна
един тъй ценен ден. Във черквица прохладна

ще ида и дано ми бог изпрати лек.

Взема шапката си от масичката и звъни с едно звънче, сложено на масата. Двама негри, облечени в дрехи от светлозелено кадифе и златен брокат, в плисирани жакети на големи гънки, се появяват на вратата в дъното.

Излизам. А след мен ще дойде тук човек.
Той има ключ и сам вратата ще отключи
като във собствен дом. Каквото да се случи,
не се намесвайте. И ако дойдат други...

(След миг колебание.)

Да,
пуснете ги и тях.

С жест отпраща негрите, които му се покланят в знак на покорност и излизат. Руи Блас също излиза.

В момента, когато вратата след него се затваря, разнася се силен шум в камината и от комина пада неочаквано човек, загърнат в парцалива наметка, и се втурва в стаята.

Това е Дон Цезар.

СЦЕНА ВТОРА

ДОН ЦЕЗАР (*изплашен, задъхан, замаян, с едновременно весело и неспокойно изражение*)

Да, аз съм, господа!

(Изправя се, като си търка крака, върху който е паднал, и пристъпва в стаята с множество поклони и с шапка в ръка.)

Аз вмъкнах се така, за кратко посещение
във вашто общество и прося извинение,
че тъй се появих като задгробен дух.

(Спира се напред стаята и едва тогава забелязва, че е сам.)

Но никой няма тук! Обаче ясно чух
човешки гласове от стръмната стреха...

(Сяда в едно кресло.)

Добре... Да се свестя най-първо от страха.
Събития безброй... Така съм поразен!
Като че ли ведро изляха върху мен.
Чрез полицаите ме дон Салуст изпрати
на кораб, по море, в ръцете на пирати.
А после — в град голям, където ядох бой.
След туй една жена смути покоя мой.
От жълта раса бе. Избягах след страдания
и от каторгата, след дълъг път — в Испания.
След туй — като в роман: във родния ми край
внезапно срещам пак онези полицаи,
които търсят мен. Те хукват да ме гонят,
аз бягам. И пред мен — стена. Прескачам. Клони.

И — къщица всред тях. На покрив се качих
там някакъв. И тъй ги заблудих.
След туй през тоз комин пропаднах в тази стая
и своя нов костюм изцапах. Без да зная
къде съм, у кого. Наистина не знам.
Обаче дон Салуст разбойник е голям.

(Оглежда се в малкото венецианско огледало, сложено върху скрина с чекмеджетата, по които има резба.)

А моя скъп елек ме следва с помощта си...

(Сваля си наметалото и оглежда елека си в огледалото. Той е от розов атлаз, но е изтъркан, скъсан и кърпен. След това се хваща за крака и гледа към камината.)

Но лошо скочил съм, навехнал съм крака си.

(Отваря едно след друго чекмеджетата на скрина. В едно от тях намира наметка от светлозелено кадифе, същата, която Дон Салуст е дал на Руи Блас. Разглежда я и я сравнява със своята.)

Да, таз е по-добра. На, имал съм късмет...

(Мята на гърба си светлозелената наметка, а своята пъха в чекмеджето, като предварително грижливо я сгъва. Слага там и шапката си и я натъпква под наметката с юмрук. След това затваря чекмеджето и почва да се разхожда гордо, загърнат в хубавата бродирана със злато наметка.)

И тъй, завърнах се. И всичко е наред.
Та, братовчеде скъп, във Африка ме значи
изпрати на курорт, при тигри и палачи?!
Но ще си отмъстя. Затуй съм клетва дал.
След като някой ден добре съм се наял,
ще се явя пред теб със елегантна свита,
на най-големите разбойници елита,
на моите безброй кредитори — и сам

във техните ръце аз жив ще те предам...

(В един ъгъл на стаята забелязва чифт великолепни обувци с дантелени украшения, бързо събува своите стари обувци и безцеремонно обува новите.)

Но най-напред сега да разбере къде съм.
Мистериозен дом. Досущ като в пиеса.
Заклучени врати. Решетки на затвор.
И се пристига тук отгоре, през отвор,
тъй както виното в шишето се налива.
Но няма вино... Ех...

(Забелязва малката врата вдясно, отваря я и влиза бързо в стаята, след това се връща и прави движения, които изразяват недоумение.)

Оттук не се отива
наникъде. Килер. И непрогледен мрак!

(Запътва се към вратата в дъното, открехва я, поглежда, след това я затваря и отново се връща на авансцената.)

И — никой. Где ли съм? Нали успях все пак
от алгуасилите да се измъкна ловко?
Защо ще се боя от тази обстановка?
За странните неща да мисли някой друг.

(Сяда в креслото, прозява се, но веднага отново става.)

И въпреки това е страшно скучно тук.

(Вижда един малък шкаф в стената вляво.)

По външен вид това е май библиотека?!

(Отива при шкафа и го отваря. Оказва се, че е шкаф за провизии.)

Да, сирене, пастет — една закуска лека.
И диня за десерт. Бутилки вино — шест!
Това се казва дом с достойнство и чест.

(Разглежда бутилките една след друга.)

Личи си, че подбор е правен с тънко чувство...

(Отива в ъгъла, гдето е кръглата масичка, взема я и я изнася напред, след това весело подрежда на нея онова, което намира в шкафа — бутилки, провизии. Прибавя също и чаша, чиния, вилица и прочие. След това взема в ръка една бутилка и я разглежда.)

Какво ли пише тук?

(Налива в чашата вино и го изпива на един дъх.)

Класическо изкуство
на славния поет, що Слънце се зове.
Най-нежния поет през всички векове!

(Налива си втора чаша и я изпива.)

Кой поетичен вид — сонет или балада —
е равен на това?

(Пак си налива и пие.)

Божествена наслада!
Да хапна...

(Почва да яде.)

Кучета-стражари! Будали!
Изгубиха ми пак следата...

(Продължава да яде.)

Но дали
стопанинът е тук?

(Отива до бюфета и донася оттам една чаша и един прибор, които слага на масата.)

Какво? Ще го поканя!
Ще ме изгони ли? По-бързо да се храня...

(Яде лакомо, на големи залъци.)

След като се наям, ще тръгна мълчешком,
за да узная кой живее в този дом.
Не ще е лош човек. Навярно чака гости.
Женичка може би. Но аз, след толкоз пости,
ще му се извиня по гръцки навик стар,
прегръщайки ей тъй

(коленичи наполовина и обгръща масата с две ръце)

античния олтар.

(Пие.)

По виното личи какъв е господаря.
Но ако дойде той и почне да се кара,
ще кажа кой съм аз и от какъв съм род,
че нито съм бандит, ни скитник цял живот,
ни даже Сафари, а — граф и половина:

дон Цезар де Басан, на дон Салуст роднина...
Ще бъде цял сюрприз нечаканата вест.
„Кога си е дошел? Как? Завчера? Нощес?“
Смущение навред. И бомбата се пръсва:
един човек умрял, а ето го — възкръсва...
Дон Цезар де Басан?! Да, моля ви се. Да!
Забравен беше той, госпожи, господа...
„Та той не бил умрял — на дон Приего внукът?“
Мъжете ще ръмжат, жените ще шушукат
и всякакъв мълвеж ще придружи комай
до мойто жилище кредиторския лай...
Чудесно ще е, да! Но липсват ми парички...

(Шум при вратата.)

Ха, някой иде! Пак самичък срещу всички!
Дон Цезар, дръж се, брат! Наполовина, знам,
не вършиш нищо ти.

*Загръща се в наметката, скривайки лицето си до очите. Вратата в дъното се отваря. Влиза
Лакей в ливрея и носи на гръб голяма чанта.*

СЦЕНА ТРЕТА

Дон Цезар, Лакеят.

ДОН ЦЕЗАР (*измерва Лакея от глава до пети*)
Какво се мъдриш там?

(Настрана.)

Нахалство и кураж. Опасност пак грози ме!

ЛАКЕЯТ
Дон Цезар де Басан?

ДОН ЦЕЗАР
Да, туй е мойто име.

(Настрана.)

Неземни чудеса!

ЛАКЕЯТ
Но вий ли сте сеньор
дон Цезар де Басан?

ДОН ЦЕЗАР
Да, аз съм, няма спор.
И граф Гарофа, да... Това са част от моите
фамилни имена...

ЛАКЕЯТ (*оставя чантата върху креслото*)
И все пак ги пребройте.

ДОН ЦЕЗАР (*смаян, настрана*)
Пари? И таз добра!

ЛАКЕЯТ

Парите точно са.
Аз имам заповед да ви ги донеса.

ДОН ЦЕЗАР (*важно*)
Разбирам ви добре...

(*Настрана.*)

Навярно има грешка.
Но да не пречиме на глупостта човешка,
дошла в незнаен час...

(*Високо.*)

Бележка да ви дам?

ЛАКЕЯТ
Не, монсеньор.

ДОН ЦЕЗАР
Добре. Сложете ги ей там...
И от кого?

ЛАКЕЯТ
На вас познат...

ДОН ЦЕЗАР (*прекъсва го*)
Човек забравя...

ЛАКЕЯТ
Парите праща ви, туй мога да добавя,

известно вам лице с известна цел за вас.

ДОН ЦЕЗАР
А!

ЛАКЕЯТ
Трябва да мълчим обаче. Вий и аз.
Шт!...

ДОН ЦЕЗАР
Пращат ми пари? Каква чудесна фраза!
Кажете ми я пак!

ЛАКЕЯТ
Парите...

ДОН ЦЕЗАР
Известно вам лице...
Как го каза?...

ЛАКЕЯТ
С известна цел на вас.

ДОН ЦЕЗАР
А ние?...

ЛАКЕЯТ
Да мълчим.

ДОН ЦЕЗАР
Сега разбрах добре.
Еднакво — вий и аз.

ЛАКЕЯТ
Разбрахте вий, обаче
аз нищо не разбрах.

ДОН ЦЕЗАР

Да.

ЛАКЕЯТ

Вам е ясно значи?

ДОН ЦЕЗАР

Разбира се. Съвсем е ясно, драги мой:
такъв кемер пари, и то напълно в брой!

ЛАКЕЯТ

Шт!...

ДОН ЦЕЗАР

Да, ще си мълча. А как ги смяташ бруто

ЛАКЕЯТ

Пребройте ги...

ДОН ЦЕЗАР

Не ща... Коремчето издуто!

ЛАКЕЯТ (*настоява*)

Но...

ДОН ЦЕЗАР

Вярвам ти, не ща!

ЛАКЕЯТ

От всичко най-добро:

злато най-хубаво и пет кила сребро,
дублони сребърни и златни суверени...

Дон Цезар изважда от чантата няколко кесии, пълни със златни и сребърни монети, развързва ги и с възхищение ги изсипва върху масата. След това почва да гребе с пълни шепи и да пълни джобовете си с монети.

ДОН ЦЕЗАР (*сепва се, тържествено, настрана*)
Романът свършва със феерия над мене
и тя във милион припламва и искри!

(Продължава да пълни джобовете си с монети.)

Аз виждам кораб, цял натъпкан със пари.

(Като напълва един джоб, почва да пълни друг. След това търси джобове по дрехите си, сякаш забравил за Лакея.)

ЛАКЕЯТ
Очаквам заповед.

ДОН ЦЕЗАР
Каква, душице драга?

ЛАКЕЯТ
За да извърша туй без бавене, веднага,
което аз не знам, но е известно вам.
Но много важно е...

ДОН ЦЕЗАР (*прекъсва го с вид, че уж се досеща*)
Държавни, частни... знам!

ЛАКЕЯТ
Налага се това да стане незабавно:
тъй наредено е!

ДОН ЦЕЗАР
Да, ти момче си славно!
И верен си...

ЛАКЕЯТ
На мен е казано оттам
да бъда тук при вас и помощ да ви дам.

ДОН ЦЕЗАР
Добре, благодаря. Така се и полага...

(Настрана.)

Да пукна, ако знам какво ще ми помага!

(Високо.)

Мой златен, приближи!

(Налива вино в другата чаша.)

И от това пийни!

ЛАКЕЯТ
Какво?

ДОН ЦЕЗАР
Изпий това! Но най-напред седни
да поговорим...

Лакеят изпива виното. Дон Цезар повторно напълва чашата му. Принуждава го да седне и да изпие виното, след което отново му налива. Настрана.

Как му светнаха очите!

(Изтяга се в креслото. Високо.)

Човекът, драги мой, е нещо ненаситно,
превръща се във дим от огнената страст...

(Налива му чашата.)

Ужасни глупости съм се раздрънкарал аз.
Димът съвсем е друг във небесата сини.
Издига се, дими във градските комини,
а ний пропадаме без вест в комина стар.

(Гърка ударения си крак.)

Олово е човек...

(Налива двете чаши.)

Наздраве! Твоят дар
не струва песента на пийналия честно.

(Приближава се до лицето му и казва тайнствено.)

Внимавай при товар, оста се чупи лесно.
Светът без фундамент се срива бързо, знай...
Ела ми помогни, яката закопчай.

ЛАКЕЯТ *(гордо)*
Не съм камериер.

Преди Дон Цезар да му попречи, той взема звънчето, което е на масата, и звъни.

ДОН ЦЕЗАР *(настрана, изплашен)*
Сега пък със звънеца
самия домакин ще доведе подлеца!
Загазих!

*Влиза един от негрите. Дон Цезар, силно изплашен, се обръща гърбом, като човек, който не
знае какво ще стане.*

ЛАКЕЯТ (*на негъра*)
Копчето на плаща закопчай!

Негърът се приближава важно до Дон Цезар, който го гледа смаян, и закопчава яката на плаща му, след което се покланя и излиза, като оставя Дон Цезар вкаменен от изненада.

ДОН ЦЕЗАР (*става от масата, настрана*)
На гости съм дошел във дяволския рай!

(Излиза на авансцената и се разхожда с големи крачки.)

Какво пък от това? Нахраних се богато.
Получих и пари, торбичка цяла злато,
ала не зная с тях какво да правя...

Обръща се към Лакея, който седи до масата и продължава да пие, но вече се олюлява на стола си.

Стой!

(Замечтано, настрана.)

По мен надават вой кредитори безброй:
да им се наплатя, е глупаво и жалко.
Затуй ще им раздам на всекиго по малко.
Да им платя ли? Как? Защо да им платя?
Да лея златен дъжд над глупави цветя?
Парите са открай причина за развала,
през всички времена — от мен до Анибала.
Да плащаш, смешно е, престъпно е дори.
Аз плащам с приказки, но никога — с пари.

ЛАКЕЯТ
Що казахте, сеньор?

ДОН ЦЕЗАР

Размислям! Не смущавай.

Мълчи и пий...

Лакеят продължава да пие, а Дон Цезар през това време мисли, после изведнъж се удря по челото, като да му е хрумнала някаква идея.

О, да!

(Към Лакея.)

Веднага, бърже ставай.

И джобовете си със злато натъпчи!

Лакеят се изправя, олюлявайки се, и почва да пълни с монети джобовете на жилетката си. Дон Цезар му помага, като същевременно продължава да говори.

С парите до площад Майор се завтечи,
до номер девет спри. Влез в къщата отдясно,
красиво жилище, това се вижда ясно,
но само че един прозорец е с картон...

ЛАКЕЯТ

Съмнително ли е?

ДОН ЦЕЗАР

Не, с благороден тон...

По стълбите пази носа си...

ЛАКЕЯТ

Значи — стръмни?

ДОН ЦЕЗАР

За стръмни — не съвсем, но са ужасно тъмни.

На втория етаж всред тая тъмнина
живее хубава, но чорлава жена,

възкъсичка на ръст, но с изглед на вакханка.
Помни: бъди учтив. Тя моя е държанка.
Лусинда казва се. Момиче е добро,
пред папата веднъж играла болеро.
Дуката сто ѝ дай. В съседен дом-бърлога
ще видиш шишкав мъж, ала с осанка строга,
със нос съвсем червен, със шапка над очи,
над шапката перо оскубано стърчи,
със шпага на бедро, с окъсана наметка.
Пиастри четири му дай за моя сметка...
По-тъмна и от пещ ще видиш дупка ти,
това е кръчма, що от викове ехти.
До входа ѝ седи човек цял ден и пие
и пуши — кротък, тих и благ като светия.
Това е бивш барон. Но няма що — съдба!
Приятел от сърце е мой — Гулатромба:
четиресет екю му дай! И в две-три нощи
да ги изпий до грош, ще му изпратя още.
След туй на всеки там жълтичка подари.
И ако след това останат ти пари...

ЛАКЕЯТ
Какво?

ДОН ЦЕЗАР
Прави със тях каквото вече знаеш.

ЛАКЕЯТ
Какво, сеньор?

ДОН ЦЕЗАР
Глупак, ще почнеш да гуляеш!
Чупи крака, глави и други там неща
и вкъщи се върни чак утре сутринта.

ЛАКЕЯТ
Разбирам, княже.

(Тръгва към вратата, олюлявайки се.)

ДОН ЦЕЗАР (*гледа го как върви*)
Той съвсем пьян е вече.

Вика го. Лакеят се връща и се приближава до него.

Момент... По пътя ти, навярно отдалече,
ще тръгне сган, тълпа. Но ти добре се дръж,
с достойнство, ей така, като възпитан мъж.
Монета златна пък ако от теб изпадне,
тез бедни скитници и писарчета гладни,
студенти някакви и булевардна кал —
ще ти я присвоят. Но не прави скандал.
На сляп се направи. И да ти бръкнат в джоба,
не си чак толкова чувствителна особа.
На тоя свят и те са хора като нас,
да ги зарадваме — това е в наша власт.
Че не един от тях, тъй може да се случи,
по нашия закон бесило да получи.
Да, те са като нас, и ние ще умрем.
Това, що им дължим, защо не им дадем?
Върви.

*Лакеят излиза. Като остава сам, Дон Цезар отново сяда, облакътява се на масата и потъва
в дълбок размисъл.*

Човешки дълг за нас е — всяка лира
с умение и такт добре да се пласира.
Ще има със какво да карам десет дни.
Ако и след това във джоба ми звъни,
на дом благочестив парите ще харижа.
Но мои те не са. И все пак, туй е грижа.
Навярно сбъркал съм: или е оня глух,
или погрешно пък аз името си чух...

Вратата в дъното се отваря. Влиза една Дуеня, стара, с посивели коси, облечена в черни дрехи и с черна мантия на главата. В ръката си държи ветрило.

СЦЕНА ЧЕТВЪРТА

Дон Цезар, Дуенята.

ДУЕНЯТА (*от прага на вратата*)
Дон Цезар де Басан?

Дон Цезар, потънал в мислите си, вдига глава.

ДОН ЦЕЗАР

Да, аз съм.

(Настрана.)

Женска фуста.

Докато Дуенята прави дълбок реверанс в дъното, той, смаян, излиза на авансцената.

Нов трик на дявола или на дон Салуста!
Басирам се, че той ще се яви и сам.

(Високо.)

Да, Цезар де Басан. Що носи ви насам?

(Настрана.)

Нерядко бабичка донася вест от млада.

ДУЕНЯТА (*покланя се и се прекръства*)
Сеньор, дано Христос божествена награда

ви щедро низпосли през тия постни дни!

ДОН ЦЕЗАР (*настрана*)

Началото, уви, към черквата клони.

(*Високо.*)

Амин!

ДУЕНЯТА

И нека бог с добро да ви отплаща!

(*Тайнствено.*)

Кажете: вие ли на тази, що ме праща,
любовна среща тук таз нощ сте назначил?

ДОН ЦЕЗАР

Възможно е. Защо?

ДУЕНЯТА (*изважда от чантата си сгънато писмо и му го подава, но не му позволява да го вземе*)

О, хубавецо мил,
от вашата ръка ли е това послание
към влюбено във вас божествено създание,
добре известно вам?

ДОН ЦЕЗАР

Да, сигурно съм аз.

ДУЕНЯТА

Омъжена за стар ревнивец беловлас,
навярно се бои, че може да изпати,
загуй да проверя при вас ме тук изпрати
прислужницата на въпросната жена,
обаче името ѝ тя не спомена.

ДОН ЦЕЗАР
Но мойто каза?

ДУЕНЯТА

Да, разбира се. Жената
на среща вика те във къща непозната,
без тя да знае кой и що я чака там.
Да бъдеш предпазлив, не е ни грях, ни срам.
Затуй ме праща тук от вас да чуя лично
дали сте вий...

ДОН ЦЕЗАР

Това е много драматично!
Любовно писъмце със толкоз страхотии!
Да, казах, че съм аз.

ДУЕНЯТА (*слага на масата сгънатото писмо, което дон Цезар
разглежда с любопитство*)

Щом авторът сте вий,
пишете тук: „Ела!“ — ей тук, като заверка,
но лично не, а друг! Една предпазна мерка.

ДОН ЦЕЗАР

Да, да, разбирам...

(*Настрана.*)

Как!? Не с моята ръка?

*Посяга да вземе писмото, но то е повторно запечатано и Дуенята не му позволява да го
докосне.*

ДУЕНЯТА

Не пипайте. Нали познавате плика?

ДОН ЦЕЗАР
Е, да.

(Настрана.)

Изгарям цял от любопитство вече!

Звъни със звънчето. Влиза един от негрите.

Грамотен си, нали?

Негърът прави утвърдителен знак с глава, което учудва Дон Цезар.

Ти ням ли си, човече?

Негърът отново прави утвърдителен знак с глава.

(Ново слисване на Дон Цезар. Настрана.)

Сега пък ням слуга! Ще карам както знам.

Показва писмото на немия, което Дуенята държи притиснато до масата.

Пиши ей тук: „Ела!“

*Немият пише. Дон Цезар прави знак на Дуенята да вземе писмото, а на немия да си върви.
Слугата излиза.*

(Настрана.)

Покорен, ала ням!

ДУЕНЯТА

Ще дойде тази нощ. Навярно е красива?

ДОН ЦЕЗАР

О, да!

ДУЕНЯТА

Слугинята — и нея си я бива.
Всред храма тайнствено ме поотдалечи.
Красива, ангел същ, но с дяволски очи.
И веща в любовта, макар и толкоз млада.

ДОН ЦЕЗАР

Ний съдим по това, че хубав господар
не ще държи слуга и некрасив, и стар.

ДУЕНЯТА

Затуй и вашата ще е красива...

ДОН ЦЕЗАР

Много!

ДУЕНЯТА (*прави дълбок реверанс, преди да си тръгне*)

Целувам ви ръка...

ДОН ЦЕЗАР (*дава ѝ една шепа монети*)

Вземи това за сбогом,
любезна бабо.

ДУЕНЯТА (*слага парите в джоба си*)

Ах, каква е младежта!

Потрябва ли ви пак посредник в любовта,
запитайте за мен, за госпожа Олива. —
храм „Сан Исидро“...

Излиза. Малко след това вратата отново се отваря и главата на Дуенята се показва.

Там всеки ден отивам...

Дон Цезар се обръща с досада. Вратата отново се затваря, после пак се отваря и старата пак се показва.

Ще дойде тя нощес! Спомнете си за мен
в молитвите си.

ДОН ЦЕЗАР (*изгонва я гневно*)
Ах!...

Дуенята изчезва. Вратата отново се затваря.

ДОН ЦЕЗАР (*сам*)
Смутен, зашеметен,
объркан съм така, на месеца съм сякаш...
Наситих си глада, сега любов ме чака:
съдбата тъй добра към мен не е била.
Дотук е всичко в ред, но краят е в мъгла.

Вратата в дъното отново се отваря. Показва се Дон Гуритан с две дълги саби под мишница.

СЦЕНА ПЕТА

Дон Цезар, Дон Гуритан.

ДОН ГУРИТАН (*в дъното*)
Дон Цезар де Басан?

ДОН ЦЕЗАР (*обръща се и вижда Дон Гуритан и двете саби*)
Най-сетне нещо свестно!
Добре започнат ден ще свърши тъй чудесно!
Пари, дуел, любов, нахранен и честит!
Дон Цезар пак съм аз във най-естествен вид!

Посреща весело и с пресилени поклони Дон Гуритан, който го гледа вторачено с тревога в погледа и пристъпва бавно към авансцената.

Като във собствен дом, сеньор, благоволете
да влезете при мен. Добре дошел! Седнете!
Приятно ми е! Ах, каква висока чест!
Великолепен ден... Кажете, кой е днес
на мода във Мадрид, на младите кумира?
Все тъй Маталобос? Все тъй и Линдамира?!
Опасност според мен, ала във две лица:
че той краде пари, а тя краде сърца.
Жените, драги мой, са сатанинско племе.
От тях ний патим зле, и то от дълго време.
Кажете нещичко, стреснете моя слух.
Отдавна аз съм труп, не съм човек, а дух.
И същество-абсурд, мъртвец, напуснал гроба,
идалго съм и бик от най-кастилска проба.
Ограбиха ме цял, но не за туй е реч.
От приказни страни аз ида, отдалеч...

ДОН ГУРИТАН

От тъй далеч? Добре. И аз от път се връщам.
Бях по-далеч от вас.

ДОН ЦЕЗАР (*развеселен*)

Къде били сте всъщност?

ДОН ГУРИТАН
Далеч на север бях.

ДОН ЦЕЗАР

А аз — далеч на юг.

ДОН ГУРИТАН
От ярост цял кипя.

ДОН ЦЕЗАР

А аз, откак съм тук,
съм побеснял от гняв.

ДОН ГУРИТАН

Хиляда левги минах...

ДОН ЦЕЗАР

А аз: две хиляди. Жени видях стотина —
зелени, жълти, да, със най-различен цвят,
в Алжир благословен. Тунис е чуден град.
А турците навред държат се много мило:
на всеки кръстопът стърчи едно бесило.

ДОН ГУРИТАН
Бях изигран...

ДОН ЦЕЗАР

А аз — продаден и отнесен.

ДОН ГУРИТАН
Изгонен бях почти.

ДОН ЦЕЗАР

А аз — почти обесен.

ДОН ГУРИТАН

Пратиха ме в Нойбург със дървена кутийка
и в нея — писъмце, предателска хартийка.
„Задръжете — пишеше — по-дълго тоз глупак!“

ДОН ЦЕЗАР

Отлично! Кой — това?

ДОН ГУРИТАН

Кой! Моят смъртен враг
дон Цезар де Басан!

ДОН ЦЕЗАР (*сериозно*)

Ах!

ДОН ГУРИТАН

И си позволява
да праща по лакей, да ми се извинява,
почтително писмо, понеже го е страх.
Лакея аз под ключ във къщи задържах
и ида право тук да срещна господаря —
тоз Цезар де Басан, тоз извор на поквара,
къде е тоз подлец? Къде е той?

ДОН ЦЕЗАР (*все така сериозен*)

Пред вас!

ДОН ГУРИТАН

Не се шегувайте. Дон Цезар — вий?

ДОН ЦЕЗАР

Да, аз.

ДОН ГУРИТАН
Я, повторете!?

ДОН ЦЕЗАР
Да, дон Цезар...

ДОН ГУРИТАН
Стига, моля.
Досаден ставате във тази смешна роля.

ДОН ЦЕЗАР
А вий забавен сте, ревнивец побелял!
Такива като вас не будят смях, а жал.
Беда, която ний сами си причиниме,
най-тежка е. И цял живот ще я търпиме.
По-скоро беден, гол, но не скъперник див,
по скоро със рога, но не съпруг ревнив.
Скъперник и рога, това е участта ви:
аз имам среща тук таз вечер със жена ви...

ДОН ГУРИТАН
Жена ми?

ДОН ЦЕЗАР
Същата!

ДОН ГУРИТАН
Ехе, и таз добра!
Но аз ерген съм...

ДОН ЦЕЗАР
Бог не може ви разбра...
Ерген? Защо тогаз петнадесет минути
отправяте пред мен псувни, закани люти
като съпруг с рога, съпруг оскандален?
Защо дори съвет поискахте от мен?
И ако сте ерген, защо сте тъй накичен

и кой ви позволи да сте така комичен?

ДОН ГУРИТАН

Ако във тоя миг не ми се извините...

ДОН ЦЕЗАР

Какво?

ДОН ГУРИТАН

За дързостта си скъпо ще платите.

ДОН ЦЕЗАР (*с насмешлив вид разглежда обувките на Дон Гуриган, които не се виждат от множеството панделки според новата мода*)

Бе мода някога главите да се кичат
с различни панделки. Днес някои обичат
да връзват панделки по мъжките крака...

ДОН ГУРИТАН

Аз ще се бия с вас!

ДОН ЦЕЗАР

Със мене? Ха така!

ДОН ГУРИТАН

Не сте дон Цезар вий, но нищо туй не значи.
Със вас ще почна аз...

ДОН ЦЕЗАР

Борбата ви обаче
да се не свърши с мен?

ДОН ГУРИТАН (*подава му една от двете саби*)

Премного вий сте смел!

ДОН ЦЕЗАР (*взима сабята*)

Нима да изтърва един такъв дуел?!

ДОН ГУРИТАН
Къде?

ДОН ЦЕЗАР
Да идем вън. Не мисля да се крия...

ДОН ГУРИТАН (*опитва върха на сабята си върху паркета*)
Дон Цезар — после.

ДОН ЦЕЗАР
Как?

ДОН ГУРИТАН
След като вас убия.

ДОН ЦЕЗАР
Един от нас убит — не виждам после как
дон Цезар...

ДОН ГУРИТАН
Да вървим!

*Излизат. Чува се отдалечаващият се шум от стъпките им. Една малка прикрита врата в
стената вдясно се отваря и през нея влиза Дон Салуст.*

СЦЕНА ШЕСТА

ДОН САЛУСТ (*облечен в тъмнозелен, почти черен костюм. Изглежда угрижен и умислен. Оглежда се и се ослушва с безпокойство*)

Не е готово. Мрак!

(Забелязва масата, отрупана с храна.)

Що значи пък това?

(Вслушва се в шума, на стъпките на Дон Цезар и на Дон Гуритан.)

И що за стъпки? Странно!

Къде е Руи Блас? А тази сутрин рано
изпратил, дяволът, свой паж при Гуритан.
Гудиел го проследил. Туй е коварен план.
И контраудар, да. Чрез Гуритан — до нея
навярно важна вест изпратил е. Беснея!
От немите слуги не чувам нито звук.
Не смятах Гуритан да се намеси тук.

Влиза Дон Цезар. Той държи в ръка обнажена сабя, която хвърля върху едно кресло.

СЦЕНА СЕДМА

Дон Салуст, Дон Цезар.

ДОН ЦЕЗАР

Ах, ето ви и вас, изчадие на ада!

ДОН САЛУСТ (*обръща се, вкаменен*)

Дон Цезар?!

ДОН ЦЕЗАР

Готвехте пак някой да пострада,
но плана ви сега обърквам аз нали?
Навреме съм дошъл, за да се провали...

ДОН САЛУСТ (*настрана*)

Пропадна всичко!

ДОН ЦЕЗАР

Да. От тази утрин свежа
разнищвам къс по къс коварната ви мрежа.
От туй, което днес кроехте тука вий,
нито един проект по плана не върви.
Доволен съм!

ДОН САЛУСТ (*настрана*)

Какво ли ще е сторил точно?

ДОН ЦЕЗАР

Торба с пари човек, изпратен тук нарочно!
„Известното лице, което ви дари...“

ДОН САЛУСТ (*смее се*)

Какво?

ДОН ЦЕЗАР

Аз го напих.

ДОН САЛУСТ

А моите пари?

ДОН ЦЕЗАР

Раздадох ги до грош като подарък — спешно.

Приятели — дал бог.

ДОН САЛУСТ

Ти мислил си погрешно,

че аз...

ДОН ЦЕЗАР

Но първо джоб след джоб напълних сам...

(Избухва в смях.)

Онази пък жена...

ДОН САЛУСТ

О!

ДОН ЦЕЗАР

Тъй известна вам...

Дон Салуст слуша с удвоено безпокойство. Дон Цезар продължава, смеейки се.

Изпратила при мен, за да направи справка,
дуеня някаква със нос на кукумявка.

ДОН САЛУСТ

Защо?

ДОН ЦЕЗАР

Да разбере дали ще е готов
дон Цезар тази нощ да я дари с любов.

ДОН САЛУСТ

Аха! И ти — какво?

ДОН ЦЕЗАР

Отвърнах: десет нощи
с любов я бих дарил!

ДОН САЛУСТ (*настрана*)

Надежда има още.

ДОН ЦЕЗАР

След нея пък дойде един ваш капитан,
един убиец тъп на име Гуритан...

Дон Салуст трепва.

Дойде да ми рече, че лошо си изпатил
лакеят, що с писмо дон Цезар му изпратил...
Вика, крещя, трещя — и пляскаше с криле.

ДОН САЛУСТ

И с него що стори?

ДОН ЦЕЗАР

Заклах го туй петле...

ДОН САЛУСТ

Как?

ДОН ЦЕЗАР

Нейде във лежи и богу дух предава.

ДОН САЛУСТ
Уби го значи?

ДОН ЦЕЗАР
Да.

ДОН САЛУСТ (*настрана*)
Пак всичко се оправя!
Отдъхвам си. Не е той нищо развалил,
дори съюзник мой донякъде е бил.
Но да се отърва от него, не е лесно.
Парите — поврага!

(*Високо.*)

Това е интересно!
А идвал ли е друг от тази сутрин?

ДОН ЦЕЗАР
Не.
Но аз ще продължа — да разберат поне
аз кой съм; име, род, същинското ми звание.
Такъв ще вдигна шум, че тясно ще ви стане!

ДОН САЛУСТ (*живо се приближава до Дон Цезар*)
Вземи жълтиците и махай се оттук!

ДОН ЦЕЗАР
Не ще ме убедиш. Познавам твоя трик:
ще пратиш подир мен шпиони, след което
ще съзерцавам пак лазура на морето.
Не!

ДОН САЛУСТ
Вярвай ми!

ДОН ЦЕЗАР

О, не! В палата — стар затвор —
ти слагаш нов капан, ги готвиш нов позор.
Интригата при вас, това е стълба двойна:
със вързани ръце, със стъпка неспокойна
се качва жертвата отсам с въздишка, плач.
Оттатък бди палач — и вий сте тоз палач.

ДОН САЛУСТ

О!

ДОН ЦЕЗАР

Дръпвам стълбата и вий...

ДОН САЛУСТ

Вземи си меча

и бягай!

ДОН ЦЕЗАР

Искам тъй на злото да попреча.
Аз зная, братовчед, че много сте чевръст,
пет кукли се въртят, помръднете ли пръст.
И аз съм кукла, но оставам.

ДОН САЛУСТ

Чуй...

ДОН ЦЕЗАР

Жестока

продажба стана с мен като с бездушна стока
и пускате фалшив дон Цезар из града.
Петните мойта чест.

ДОН САЛУСТ

То бе случайно...

ДОН ЦЕЗАР

Да,
случайно! Паприкаш подготвят хитреците,
със него да гостят простаците, глупците.
На ваште планове аз слагам вече край
ще викна кой съм аз, та всеки да узнай.

(Качва се на перваза на ниския прозорец и гледа навън.)

Аха, полиция минава! Ей там, вие!...

(Провира, ръката си между летвите на капаните, размахва я и вика.)

Елате!...

ДОН САЛУСТ *(изплашен, на авансцената, настрана)*
Свърши се, ако им се открие!

Влизат алгусили, водени от алкад. Дон Салуст изпада в крайна тревога и обърканост. Дон Цезар отива към алкада с тържествуващ вид.

СЦЕНА ОСМА

Същите, един алкад, алгуасили.

ДОН ЦЕЗАР (*на алкада*)

Пишете протокол, че има тук хитрец...

ДОН САЛУСТ (*посочва Дон Цезар на алкада*)

Той е — Маталобос, прочутият крадец...

ДОН ЦЕЗАР (*смаян*)

Как?

ДОН САЛУСТ (*настрана*)

Всичко изведнъж се на добре обръща.

(На алкада.)

Сред бял ден тоз човек се вмъкна в мойта къща.

Задръжете го.

Алгуасилите улавят Дон Цезар за двете ръце.

ДОН ЦЕЗАР (*яростно на Дон Салуст*)

Какво? Разбойникът е друг!

Безсрамник и лъжец!

АЛКАДЪТ

Кой ни извика тук?

ДОН САЛУСТ

Аз!

ДОН ЦЕЗАР

Ама че подлец!

АЛКАДЪТ

Я дръжете се прилично!

ДОН ЦЕЗАР

Дон Цезар де Басан със вас говори лично.

ДОН САЛУСТ (*на алкада*)

Дон Цезар ли? Я виж наметката му. Там в подплатата личи САЛУСТ — със монограм. Наметката ми той открадна...

Алгуасилите смъкват наметката от Дон Цезар. Алкадът се взира в нея.

АЛКАДЪТ

Значи вярно...

ДОН САЛУСТ

А пък елекът му...

ДОН ЦЕЗАР (*настрана*)

Изчадие коварно!

ДОН САЛУСТ

От графа Алба е взет. Откраднат е. Нали

(показва герба, избродиран върху левия ръкав)

това е графски герб?

ДОН ЦЕЗАР (*настрана*)

Ах, всичко провали!

АЛКАДЪТ

Две златни кули, да...

ДОН ЦЕЗАР (*настрана*)

Мръсник!

ДОН САЛУСТ

И двете шпаги?

Енрикес и Гусман...

Като се дърпа в ръцете на алгуасилите, от джоба на Дон Цезар изпадат няколко златни монети. Дон Салуст посочва на алкада натъпканите му джобове.

ДОН САЛУСТ

Забележете, драги,
че никой в джоба си не носи тъй пари.

ДОН ЦЕЗАР (*настрана*)

Загубен съм!

Алгуасилите го пребъркват и вземат парите.

ЕДИН АЛГУАСИЛ (*пребърква го*)

Книжа!

ДОН ЦЕЗАР (*настрана*)

Това ме умори!
Любовни писъмца, спасени в дни трагични.

АЛКАДЪТ (*разглежда писмата*)

Писма... едно, две, три... И с почерци различни.

ДОН САЛУСТ (*посочва адресите*)

Туй чужди са писма...

АЛКАДЪТ (*на един от алгуасилите*)

Ръцете му вържи!

Алгуасилът му връзва ръцете.

ДРУГ АЛГУАСИЛ (*влиза, на алкада*)
Навън убит човек във локва кръв лежи.

АЛКАДЪТ
И кой го е убил?

ДОН САЛУСТ (*посочва Дон Цезар*)
Ей тоз!

ДОН ЦЕЗАР (*настрана*)
Добре ме стяга!

ДОН САЛУСТ
Той влезе тук при мен с окървавена шпага.
На, вижте...

АЛКАДЪТ (*разглежда шпагата на Дон Цезар*)
Кръв. Добре.

(На Дон Цезар.)

Върви пред тях, катил!

ДОН САЛУСТ (*на Дон Цезар, когото алгуасилите отвеждат*)
Привет, Маталобос!

ДОН ЦЕЗАР (*прави крачка към него, гледайки го встрепенено*)
Голям мръсник сте бил!

ПЕТО ДЕЙСТВИЕ

ТИГЪРЪТ И ЛЪВЪТ

Същата стая. Нощем. Върху масата гори запалена лампа. При вдигане на завесата Руи Блас е сам. Дълъг черен халат скрива облеклото му.

СЦЕНА ПЪРВА

РУИ БЛАС (*сам*)

И тъй, на всичко край. И на мечти безумни!
До късно бродих сам из улиците шумни.
Спокоен съм сега. Надявам се. В нощта
по-бистър е умът, по-бърза мисълта.
И нищо страшно тук сред тез стени сурови.
На място си стоят и маси, и столове,
а немите слуги спокойно горе спят.
Спокойствие цари във този мрачен кът...
Защо ще се боя? Аз имам вяра в пажа:
ще види Гуритан, за нея той е стража...
О, господи, ти пак над мене се смил!
Получила е тя писмото ми, нали?
Ще ми помогнеш ти, о, боже милостиви,
чист ангел да спася от нокти зли и диви,
да не заплашва скръб кралицата добра.
И щом я отърва, аз мога да умра.

(Изважда от пазвата си малко шишенце и го слага върху масата.)

Умри, подлецо, сам и потъни в забвение!
Умри като човек, изкупващ престъпление!
Умри във тоя дом, самотен и презрян!

(Разгръща халата си, под който се вижда лакейската ливрея, която е носил в първо действие.)

Умри в ливреята — мъртвешки твой саван!
Ала не ще мъртвец тоз демон да ме зърне

(издърпва един шкаф до тайната врата, за да се барикадира),

през този таен вход поне да се не върне!

(Отива пак до масата.)

Навярно моят паж е срещнал Гуритан,
днес рано сутринта с писмо го пратих там...

(Спира поглед върху шишенцето.)

Устата ми сама присъдата изрече,
готов съм да умра и сам да спусна вече
над своя собствен труп надгробния капак.
И радвам се дори, като помисля как
не могат да ме спрат пред мойта сетна воля.

(Грохва върху едно кресло.)

А любеше ме тя! О, боже, аз те моля,
върни ми храбростта!

(Плаче.)

О, двамата в покой
да ни оставеха...

(Скрива лицето си в ръце и плаче, хълцайки.)

А аптекарят, той
запита изведнъж — каква сме днеска дата.
Не зная и сега... Корави са сърцата
на хората. Ти мреш, а тях не ги боли.
Как страдам! Да. Но тя? Обича ме, нали?
Ала защо така доброто се не връща?

Не ще усетя пак ръката, що прегръща,
нито целувката на моето чело...
А трябва да умра, сразен от страшно зло.
И дрехата, със чар във всяка своя гънка,
и малките нозе под туниката тънка,
и чудните очи, забулени във мрак,
гласа, усмивката — не ще ги видя пак.
Не ще ме приюти гласът ѝ чист и ясен!

Протяга с вълнение ръка към шишенцето и в момента, когато трескаво го грабва, вратата в дъното се отваря. Показва се Кралицата, облечена в бяло, с тъмна наметка, с качулка, отметната назад. Лицето ѝ е бледо. Тя държи в ръка фенер със скрита светлина, слага фенера на земята и тръгва бърже към Руи Блас.

СЦЕНА ВТОРА

Руи Блас, Кралицата.

КРАЛИЦАТА (*влиза*)
Дон Цезар!

РУИ БЛАС (*обръща се ужасен, загръща бърже халата си, за да скрие ливреята, настрана*)
Боже, тя! Какъв капан ужасен
я чака тук!

(Високо.)

Мадам!...

КРАЛИЦАТА
дон Цезар?
Защо се тъй смути,

РУИ БЛАС
Кой ви тук повика?

КРАЛИЦАТА
Нали ти!

РУИ БЛАС
Аз?

КРАЛИЦАТА
Да. Нали от теб получих...

РУИ БЛАС
Говорете...

КРАЛИЦАТА
Едно писмо.

РУИ БЛАС
От мен?

КРАЛИЦАТА
От вас. Я помислете!

РУИ БЛАС
Какво да мисля? Ах, нали отлично знам,
че никакво писмо не съм изпращал вам!

КРАЛИЦАТА (*изважда от пазвата си листче и му го подава*)
Чети!

РУИ БЛАС (*бързо го грабва, надвесва се над него под лампата и чете*)

„Опасност днес заплашва ме голяма.
Кралице моя, друг за мене изход няма:
за да ме отървеш, при мен нощес ела!“

(Гледа писмото вцепенен, сякаш неспособен да чете по-нататък.)

КРАЛИЦАТА (*продължава, като сочи с пръст реда, който чете*)

„Загубен съм без теб. Живот, сърце, дела
са в твоите нозе, що мислено целувам...“

РУИ БЛАС (*с угаснал глас*)
Предателство!

КРАЛИЦАТА (*продължава да чете*)
„Мини през задната вратичка,
за тайна сигурна е наредено всичко.

Ще чака мой човек в притихналия двор.“

РУИ БЛАС (*настрана*)

Аз бях

забравил туй писмо...

(*На Кралицата, с груб глас.*)

Отивайте си!

КРАЛИЦАТА

Ах!

Ще си вървя. Добре! Но колко лош сте, боже!
В какво се провиних?

РУИ БЛАС

Постъпката ви може

да ви погуби...

КРАЛИЦАТА

Как?

РУИ БЛАС

Не питайте. Не знам.

Но бягайте!

КРАЛИЦАТА

Нали поръчахте ми сам
да дойда — по една изпратена дуеня?

РУИ БЛАС

Каква дуеня? Ах, туй никак не променя
за вас опасността, която ви грози.
Върнете си!

КРАЛИЦАТА

О, не! Опасност и сълзи

не мен очакват тук, а вас, когото любя.
Ще ви помогна аз, дори да се погубя!

РУИ БЛАС
Безумна мисъл! Ах, властителю велик!
Остава в тоя дом в такъв опасен миг!

КРАЛИЦАТА
Писмото е от вас, нали?

РУИ БЛАС (*вдига ръце към небето, отчаян*)
Велики боже!

КРАЛИЦАТА
Защо ме пъдите?

РУИ БЛАС
Но чуй...

КРАЛИЦАТА
Тъй не може:
написвате писмо до мене. След това...

РУИ БЛАС
Не съм ти писал тез предателски слова,
нешастице, сама се вплитайш в мрежа здрава
и пъклена беда отвред те застрашава.
За да те убедя, загинал бих дори!
Обичам те със страст безумна, разбери!
И за да те спася, изтръгнал бих самичък
аз своето сърце. Защото те обичам!
Върви си!

КРАЛИЦАТА
Цезар...

РУИ БЛАС

Ах! Почакай, боже мой!...
Кой пътната врата...

КРАЛИЦАТА

Отвори ми...

РУИ БЛАС

Но кой?

КРАЛИЦАТА

Един маскиран мъж, притулен до стената.

РУИ БЛАС

Маскиран мъж? Висок? Продума ли в тъмата?
Кой беше този мъж? Кой беше? Говори!

Един мъж в черно и с маска на лицето се показва на вратата в дъното.

ЧОВЕКЪТ С МАСКАТА

Аз бях!

Сваля маската си. Това е Дон Салуст. Кралицата и Руи Блас с ужас го познават.

СЦЕНА ТРЕТА

Същите, Дон Салуст.

РУИ БЛАС
О, бягайте!

ДОН САЛУСТ
 Не, късно е, уви!
Госпожа фон Нойбург не е кралица вече.

КРАЛИЦАТА *(с ужас)*
А! Дон Салуст!

ДОН САЛУСТ *(на Руи Блас)*
 Сама днес вам се тя обрече
за цял живот.

КРАЛИЦАТА
 Това примамка е било,
дон Цезар?!
 Това примамка е било,
дон Цезар?!
 Това примамка е било,
дон Цезар?!

РУИ БЛАС *(отчаяно)*
 Ах, сама си причинихте зло!

ДОН САЛУСТ
Държа ви аз в ръце, но знам какво да сторя,
не ще ви отегча, без гняв ще ви говоря.
Заварих ви, мадам, на среща у дома
с дон Цезар, в полунощ във стаята — сама.
На вашия съпруг това ще му помогне
законния му брак със вас да се разтрогне.
И въпреки това на папата във Рим
ний можем този факт и да не съобщим:

остава между нас...

(Изважда от джоба си един пергамент, развива го и го поднася на Кралицата.)

Тук само подпишете.

Писмото ще предам на краля във ръцете,
а след това — в съда по брачните дела.

(Сочи навън.)

Пред пътната врата очаква ви кола.
Не се бавете тук, веднага заминете
със вашия любим. Отлични са конете
и утре сутринта ще спрете в Лисабон.
След туй — накрай света. Но за добрия тон
затваряме очи пред туй, което стана.
Единствен само знам за вашата измяна.
Откажете ли ми, ще знае цял Мадрид
и в този случай с вас, мадам, ще бъдем квит!

(Посочва масата, върху която има всичко необходимо за писане.)

Мастило и перо на тази маса има...

КРАЛИЦАТА

Държи ме здраво той!

ДОН САЛУСТ

От вас се само взима
съгласието ви — да ползва моя крал.

(Тихо на Руи Блас, който чува всичко и стои неподвижно като поразен от гръм.)

Мълчи, приятелю, за теб съм се старал.

(На Кралицата.)

Тук подпишете.

КРАЛИЦАТА

Ах!

ДОН САЛУСТ

Как? Жал ви е за трона?

Печелите любов, загубвайки корона!

Слугите ми са във във тоя късен час:

каквото става тук, остава между нас...

(Опитва се да сложи перото в ръката ѝ, без Кралицата да го отблъсне, но и без да го вземе.)

На бедствие сама недейте се обрича —
скандал и манастир.

(Посочва Руи Блас.)

Дон Цезар ви обича.

Кълна се в свойта чест, достоен е за вас.

От знатен род е той, по ранг почти е княз.

Богат е и с пари, и с титли той, госпожо,

Олмедски е херцог, аристократ, велможа...

*Поставя върху хартията ръката на Кралицата, която, съкрушена и трепереца, сякаш е
готова да подпише.*

РУИ БЛАС *(като пробуден от сън, внезапно)*

Не, аз съм Руи Блас! И негов съм слуга!

(Изтръгва от ръцете и перото и хартията, която разкъсва на парчета.)

О, не подписвайте! Треперех досега!

КРАЛИЦАТА

Не сте дон Цезар?

РУИ БЛАС (*сваля от раменете си халата и се показва облечен в лакейска ливрея, без сабя*)

Не. Руи Блас е мойто име.

И моят господар със право позори ме.

(Като се обръща към Дон Салуст.)

Но вече стига, край на срамната лъжа!

Не искам щастие, което вам дължа...

Достатъчно живях във ужас и принуда,
настъпил е часът от сън да се пробудя.

Макар и омотан от вашта гнусна власт,
преставам да вървя и чуйте: вий и аз
си схождаме добре, сеньори на лъжата,
аз — с дреха на лакей, вий — на лакей с душата.

ДОН САЛУСТ (*студено на Кралицата*)

Да, той е мой слуга...

(На Руи Блас властно.)

Достатъчно, млъкни!

КРАЛИЦАТА

О, боже мой!

ДОН САЛУСТ

Но той избърза с два-три дни.

(Скръства ръце на гърди и се изправя, гръмогласно.)

Така е. Да. Сега тук всичко ще се каже.
Добре съм отмъстен и предоволен даже.

(На Кралицата.)

Съгласна сте, нали — ще падне смях в Мадрид.
Изгонихте ме. Аз ви гоня днес честит.
Сразихте ме, но аз ви от престола сринах.
Предложихте ми брак със вашата слугиня

(избухва в смях),

а за любовник аз ви дадох свой слуга.
Без трон със него в брак ще встъпите сега.
Сторихте го херцог, сърце ви той предлага

(смее се),

тъй херцогиня вий ще станете веднага.

(Скърца със зъби.)

Премазахте ме с крак и хвърлихте в калта!
Как, луда, спяхте вий спокойно през нощта?

Докато той говори, Руи Блас отива до вратата в дъното и обръща ключа, след това с бавни крачки се приближава до Дон Салуст, без последният да го забележи. В момента, когато Дон Салуст завършва репликата си, впил поглед, пълен с тържество и омраза, в смазаната от ужас Кралица, Руи Блас изотзад улавя сабята му за дръжката и бърже я измъква от ножницата.

РУИ БЛАС

Обидихте без срам кралицата, сеньоре!

Дон Салуст се втурва към вратата в дъното, но Руи Блас му препречва пътя.

Вратата този път не ще ви се отвори;
заклучих я добре и ключът е у мен.
Самият сатана бе с теб до тоя ден,
но днес безсилен е пред моята разплата!
Да, моят ред дойде да смажа с крак змията.
Слугите-призраци ги няма. Вън е мрак.
Да, здраво те държа под тежкия си крак...
Безочлив, зъл към вас бе тоз човек, госпожо,
чудовище е той и звяр в човешка кожа.
Той вчера ме терза и с най-спокоен смях
сърцето ми разби на късчета, на прах.
Прозореца ме той накара да затворя
и молех, плаках — как със него да се боря!

(Към Дон Салуст.)

Когато без сърце измъчваше ме ти,
недоразбрал, мълчах, и ти не се смути.
Но как се осмели, о, грешнико мизерен,
във своята мрачна власт така самоуверен,
кралицата пред мен без срам да оскърбиш!
Учудваш ме, Салуст, нарядко тъй грешиш!
Ти мислеше, че аз ще слушам най-спокойно
как клетата жена обиждаш недостойно
и ще мълча? О, не. Когато някой мъж
извърши към жена подобен грях веднъж,
и най-смиреният, таз мерзост като чуе,
е длъжен тоя мъж в лицето да заплюе
и да извади меч, секира или нож...
Аз бях лакей. Сега палач съм тази нощ.

КРАЛИЦАТА
Ще го убиете?

РУИ БЛАС

Госпожо, съжалявам,
че пред очите ви възмездие въздавам.
Но всичко трябва тук да свърши. Още днес...

(Блъска Дон Салуст към малката стаичка.)

Иди се помоли, в оная стая влез!

ДОН САЛУСТ *(крещи)*
Убийство!

РУИ БЛАС
Мислиш ли?

ДОН САЛУСТ *(без оръжие, хвърля наоколо си погледи, пълни с ярост)*

Не виждам по стените
оръжие...

(Към Руи Блас.)

Поне ми сабя дай!

РУИ БЛАС

Грешите.

Аз благородник бях, но само на шега.
Дуел? Какъв дуел със мен, с един слуга?
Слугата е лакей в ливрея — и го бива
да бъде бит с камшик — ала и да убива
От моята ръка ти ще загинеш днес
като презрян подлец и като бесен пес!

КРАЛИЦАТА
Простете му!

РУИ БЛАС

Мадам, тук всеки отмъщава!
И ангелът дори злодея не спасява.

КРАЛИЦАТА (*на колене*)
О, милост!

ДОН САЛУСТ (*крещи*)
Помощ! Хей! Убиват ме!

РУИ БЛАС (*вдига сабята*)
Млъкни!

ДОН САЛУСТ (*хвърля се върху него и вика*)
Убийство! Демон!

РУИ БЛАС (*натиква го в стаичката*)
Край на твоите злини!

Двамата изчезват в стаичката, вратата се затваря зад тях.

КРАЛИЦАТА (*останала сама, пада полумъртва в креслото*)
О, боже мой!

Няколко мига мълчание. Руи Блас влиза бледен, без сабя.

СЦЕНА ЧЕТВЪРТА

Кралицата, Руи Блас.

Руи Блас, олюлявайки се, прави няколко крачки към кралицата, която е неподвижна и леденостудена. След това пада на колене пред нея, свел очи към земята, сякаш не смее да ги вдигне нагоре.

РУИ БЛАС (*тихо и сериозно*)

Сега — последно обяснение.

Не ще се приближа до вас. Но откровено,
тъй както мислите, не съм с такваз вина.
Разбирам ви добре, но как да обясня:
измамата ми пак ужасна ви изглежда;
без низки замисли, макар и без надежда,
е моята душа. Ах, само от любов
към вас на всякаква постъпка бях готов.
И вече късно е. Сгреших и не отричам,
но стана затова, защото ви обичам...

КРАЛИЦАТА (*хладно*)

Сеньор!...

РУИ БЛАС (*все така на колене*)

Не бойте се, не ще се приближа.

Да ви разкажа тук за всичко аз дължа.
Повтарям ви, не съм тъй подъл, толкоз грешен...
Днес бродих из града, безумец безутешен
и хората със страх се вираха във мен.
До тази болница, дом хубав, изграден
от вас, една жена, окъсана и бедна,
ръка към мен простря, със кротост ме погледна
и от челото ми със длан потта изтри.
О, господи, над мен ръката си прости!

КРАЛИЦАТА
Какво желаете?

РУИ БЛАС (*скръства молитвено ръце*)
Да ми простите само!

КРАЛИЦАТА (*решително*)
Не, никога!

РУИ БЛАС
Добре!

(Взема шишенцето от масата, поднася го до устата си и го изпива на един дъх.)

Сега, печален пламък,
угасвай!

КРАЛИЦАТА (*става и се втурва към него*)
Що стори?

РУИ БЛАС
На мъки край суров
аз турих. И това е моят благослов!

КРАЛИЦАТА (*ужасена*)
Дон Цезар!

РУИ БЛАС
Боже мой, а толкова сърдечно
обичан бях от вас!

КРАЛИЦАТА
Каква е тази течност?
Какво направихте? Кажи! Какво стори?
Простих ти, вярвам ти, дон Цезар! Говори!

РУИ БЛАС

Аз казвам се Руи Блас.

КРАЛИЦАТА (*обгръща го с ръце*)

Руи Блас, прости ти вече!

Какво направи? Ах, защо не ти попречих?

Не е отрова туй?! Кажи, ще бъдеш жив?

РУИ БЛАС

О, да, отрова е. Но аз съм тъй щастлив!

(Държейки Кралицата в прегръдките си, вдига очи към небето.)

О, боже, позволи на мен, лакея беден,
кралица да даря със благослов последен,
че моето сърце, което съгреши,
тя в сетния му час със прошка утеши.

КРАЛИЦАТА

Отрова?! Боже мой! Та аз съм го убила!

Какво би сторил ти, ако ти бях простила?

Обичам те! Кажи!

РУИ БЛАС (*с последни сили*)

Умрял бих и тогаз.

Гласът му отслабва. Кралицата го държи в прегръдките си.

Не можех повече подлец да бъда аз...

(Посочва вратата.)

Но вие бягайте. През този вход минете,
не се бавете тук... побързайте... вървете...

Остава в тайна, в мрак, жестоката игра...
Умирам тъй щастлив!

(Пада.)

КРАЛИЦАТА *(хвърля се върху него)*
Руи Блас!

РУИ БЛАС *(миг преди да издъхне, се пробужда, като чува името си, произнесено от Кралицата)*
Благодаря!

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.